תלמוד ירושלמי · מפרשים · ביאור הגר״א על תלמוד ירושלמי

ביאור הגר"א על תלמוד ירושלמי כלאים

רבנו אליהו [הגר"א] ב"ר שלמה זלמן מווילנה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ביאור הגר"א על תלמוד ירושלמי כלאים

רבנו אליהו [הגר"א] ב"ר שלמה זלמן מווילנה

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ביאור-הגרא-על-תלמוד-ירושלמי-כלאים/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 6
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ו 7
הלכה ז 7
הלכה ח 8
הלכה ט 8
פרק ב 11
הלכה א 11
הלכה ב 12
הלכה ג 13
הלכה ד 16
הלכה ה 17
הלכה ו 17
הלכה ז 18
הלכה ח 18
פרק ג 20
הלכה א 20
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ד 24
הלכה ה 26
הלכה ו 26
פרק ד 27
הלכה א 27
הלכה ב 29
הלכה ג 30
הלכה ד 31
הלכה ו 31
פרק ה 32
הלכה א 32
הלכה ב 34
הלכה ג 35
הלכה ד 36
הלכה ה 36
הלכה ו 37
הלכה ז 37
פרק ו 37
הלכה א 37
הלכה ב 40
הלכה ג 41
הלכה ד 42
פרק ז 43
הלכה א 43
הלכה ב 43
הלכה ג 44
הלכה ד 45
הלכה ה 46
הלכה ו 46
פרק ח 46
הלכה א 46
הלכה ב 50
הלכה ג 51
הלכה ד 51
פרק ט 52
הלכה א 52
הלכה ב 53
הלכה ג 53
הלכה ד 54

הלכה ה 54
הלכה ו 54

פרק א

הלכה א

הגהות ובאורי רבינו אליהו ז"ל הגאון מווילנא על ירושלמי מסכת כלאים שנמצאו בכ"י עם הערות נכדו הג"מ **יעקב משה** ז"ל מסלאנים:

החיטים והזונין עד פעם שניה החיטין והזונין צ"ל למטה קודם אמר ר' בא בר זבדי וה"פ **החטים והזונין אינן כלאים** פי' דמקשי למה לי למתני:

וכי דבר שאינו אוכל הווינן מטעי לומר כלאים פי' הלא הזונין אינן אוכל והאיך איכא למטעי לומר כלאים:

ועוד מקשי החטין והזונין אינן כלאים משמע הא עם השעורים כלאים פי' דקשה טפי וכי דבר שאינו אוכל הוי כלאים. ומתני צ"ל לומר:

א"ר בא בר זבדי כר"א מיותר:

דתנינן תמן צ"ל תמן תנינן:

מה דרבנן צ"ל מה טעמא דרבנן:

בערביא השני מיותר:

ויבדקו אלא רבנן אמרין כצ"ל:

ולא ר' בא בר זבדי צ"ל ורבי בא בר זברי כר"א פי' בתמיה ולא כרבנן:

מעתה יהו כלאים עם החטים פי' זונין דסברי הואיל ומקומות מקיימין אותו ליונים הוי כמו אוכל והוי כלאים א"כ יהו כלאים אפי' עם החטין:

ומשני אלא כו':

ולא מעשרין מזה על זה עבר ותרם אין תרומתו תרומה. והוי ר' ירמיה מסתכל ביה פי' על מה שאמר דמתני' לא אתיא אלא כרבי ישמעאל כו':

א"ל מה את מסתכל בי פי' הא ודאי כרבי לא אתיא דלרבי אפי' עם החטין יהו כלאים דהא חטין וזונין גרע מיין וחומץ:

א"ל תמן למעשרות כאן לכלאים פי' דאפי' לרבי לא הוה שני מינין אלא לענין מעשרות ולא לכלאים:

א"ר יונה וכן כד הוה רבנן כו':

כיני מתניתא וכו' א"ר יונה וכו':

הלכה ב

דברי חכמים. פי' דס"ל אינן כלאים משום דסבירא להו **אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של קישות ומעה אחת מפיטמה של אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון** פי' וא"כ הוי מלפפון מין קישות ולפיכך אינו כלאים עם קישות:

ונוטעה עד מעה אחת מיותר:

ר' יהודה אומר עקרו כלאים פי' רבי יהודה דסבר דקישות ומלפפון כלאים היינו משום דסבר שעיקרו יצא מכלאים פי' מדבר שהוא כלאים עם קישות דהיינו מאבטיח ומתפוח:

הקישות והאבטיח מה אמר בה ר' יהודה פי' אי הוה כלאים לר' יהודה או גם ר"י מודה דלא הוי כלאים:

ומשני נשמעינה מן הדא כו':

הקישות והאבטיח צריכה פי' להכי תני בחד בבא כולהו לומר דר' יהודה פליג ואמר אפי' קישות ואבטיח הוי כלאים:

הסדיגרון צ"ל חסא דגורון. והוא פי' על חזרת גלים:

שמעון ברי' דרב אבי צ"ל שמעון בר בא:

יסיח לי מיותר:

כדתנן כרתי כרשי שדה קפלוטות:

מתני' דלא כר' נחמיה דתני בשם ר' נחמיה דלעת כו':

הלכה ג

הלפס והנפוס מיותר:

ואין כלאים זה בזה מיותר:

הלכה ד

מתני' פליגא על רב צ"ל מתני' מסייע לרב דתני אף הבכים התיב כו' פי' ואי אמרת זוגות א"כ אין לה זוג:

ומקשי **התיר ר' יוסי צ"ל התיב ר' יוסי**:

מה נפק וכו':

פטר מיותר:

הלכה ה

יש מהן שהילכו בו אחר הפרי פי' להקל דהיכי דהפירות שוין לא הוי כלאים **ויש מהן שהילכו אחר העלין** פי' דהיכא דהעלין שוין אזלינן בתר העלין ולא הוי כלאים:

ומקשי הרי צנון ונפוץ הרי הפרי דומה והעלים דומין כו':

ומשני בזה הילכו אחר טעם הפרי פי' כיון דטעמם רחוק זה מזה מאוד לא הילכו בו כ"א אחר טעם הפרי והוי כלאים:

הלכה ו

הא כלב עם כלב כופרי אינו כלאים פי' מדלא קתני במתני' הכלב וכלב כופרי כדקתני בסיפא הסוס והפרד הפרד והחמור אלא ודאי דכלב עם כלב כופרי אינו כלאים:

מתני' דלא כר"מ דר"מ אומר כלאים:

והשתא מפרש היכא משמע דלר"מ הוי כלאים אע"ג דר"מ אמר כלב מין בהמה כו'. פי' דרבנן סברי כלב מין חיה ור"מ סבר כלב מין בהמה ואע"ג דר"מ סבר כלב מין בהמה מודי בכלב כופרי דהוי מין חיה וא"כ **הא כלב עם כלב כופרי על דעתיה** [**דר"מ**]. פי' דהוי כמו שאר בהמה וחיה דהוי כלאים:

משנה שלימה שנה לנו רבי. פי' ולא צריכה לר' יוחנן:

א"ר יוסי צריכה להדא דבר דליה. פי' אע"ג דתנן במתני' דגבי עוף נוהג כלאים הוצרך בר דליה לפרש באיזה עוף הוי כלאים זה עם זה דהא גם **בהמה תני תמן ופרשתינה הכא**. כדי לידע איזו בהמה הוי כלאים זו עם זו **וכן חיה תני התם ופרשתינה הכא** כדי לידע איזה חיה הוי כלאים זו עם זו:

ועוף תניתה התם. ולא פירש הכא במתני' לידע איזו הוי כלאים זו עם זו להכי בא בר דליה לפרש תרנגול עם הפסיון כו':

הכא תמן הכא תמן. צ"ל להיפך תמן הכא תמן הכא:

א"ר יוסי ויאות. תי' **ויאות** מיותר וכצ"ל **א"ר יוסי בא להודיעך** כו'. פי' אע"ג דתני תמן דגבי עוף נהג כלאים בא ר' יוחנן להודיעך שעוף אסור בהרבעה ותיבת **בכלאים** ט"ס וכצ"ל בהרבעה:

א"ל עוד הן צ"ל אוף הן כתיב בהן למיניהן. פי' ואסור אף בחית הים להרביע:

הרי חית הים צ"ל הרי דגים שבים הרי כתיב בהן למיניהן מעתה יהו כלאים נוהג בהן. וזה פשיטא ליה דודאי אינו נוהג איסור הרבעה בדגים:

ומשני האי למינהו משום נהוג:

שייפין צ"ל שייטין:

ומזרעין מיותר:

הלכה ז

מנין ת"ל תי' מנין מיותר:

חקים שחקקתי לאדם הראשון. פי' דר"א לטעמיה דסבר שאסור להרכיב אילני כלאים אפי' לבני נח שגם הם נאסרו מדכתיב בהו למיניהן משמע לי' שלאדם הזהיר כן:
ר' יוסי כו' חוקים שחקקתי בעולמי. פי' שלא ישנו את טבע העולם להוציא מין משאינו מינו:
ותי' משום משום ותי' בעולמי מעתה אסור מיותר:
וא"כ למה תי' א"כ מיותר:
אילני סרק מיותר:
אית תנא תני מבהמתך לא תרביע כלאים. פי' מדלא כתיב לא תרביע בהמתך כלאים אלא כתיב בהמתך תחילה למידרש לא תרביע כלאים אף בלא בהמתך והיינו אפי' עוף:
הרכיב אילן והרביע עוף. צ"ל הרביע בהמה והרביע עוף:
מ"ד מחוקותי תשמרו חייב שתים. פי' שתי מלקיות דהא איכא שני לאוין דהא הרבעת בהמה מבהמתך:
מ"ד מבהמתך אינו חייב אלא אחת. פי' דהא ליכא אלא לאו אחד על הרבעת בהמה ועל הרבעת עוף וכן כשהרכיב אילן והרביע עוף להיפך כדמפרש:
בשהרביע בהמה צ"ל בשהרכיב אילן:

הלכה ח

ר' זבדי' חתניה דר' לוי בעי בלא כך. פי' בלא אילן בירק נמי יהא אסור לתחוב זמורה של גפן לתוך האבטיח משום עבודת הגפן:
ומשני תפתר בזורע חוץ לששה. שאינו אסור משום עבודת הגפן אפ"ה אסור משום אילן בירק:
ומקשי ואינו אסור משום זרעים תחת הגפן ומשני אלא א"ר יוסי במעמיק כו'. והשתא איכא לאוקמי אפי' בתוך ששה שמותר וכך היא הגי' ר' זבדי בר לוי בעי בלא כך אינו אסור משום עבודת הגפן תיפתר בזורע חוץ לששה ואינו אסור משום זרעים תחת הגפן אלא אר"י תיפתר במעמיק כו':

הלכה ט

מה אנן קיימין עד תני ר' חייא. ט"ס וכצ"ל מה אנן קיימין אי משום כלאי זרעים. פי' להכי תני לפת וצנונות משום דהוי כלאים זה בזה ובא להשמיענו דאפ"ה מותר משום דלא חשיב זריעה והא לא קשיא אפי' שאר כל הדברים נמי דתני חדא וה"ה לאינך **למה לי גפן** כיון דבלא גפן נמי שמעי' דלא הוי זריעה מדלא הוי כלאים:

אי משום כלאי הכרם. פי' לעולם לפת וצנונות לא הוי כלאים כדפי' לעיל הלפת והצנונות הילכו בו אחר העלין פי' לקולא ולהכי תני גפן לאשמועינן דאע"ג דהוי כלאים בכרם מותר משום דלא חשיב זריעה:

למה לי לפת וצנונית. פי' הא בחדא נמי שמעינן מאי דלא [מדלא] הוי כלאים בכרם מותר אלמא דלא חשוב זריעה:

אי תימא או לפת או צנונית. פי' דבאמת בחדא סגי אלא דתני או הא או הא:

אפי' שאר כל הדברים נמי איכא למיתני אי או מאי דהוי כלאים בכרם כיון דנחית למנות אותן הדברים שכלאים בכרם:

ומשני לא תני לפת וצנונות אלא שאינו רוצה בהשרשתן (**אבל שאר דברים אע"ג דהוי כלאים בכרם לא תני להו**) **כהדא דתני ר' חייא כו'**. פי' דלא נחית למנות אלא אותן הדברים דהוי כלאים בכרם ואינו רוצה בהשרשתן אבל שאר דברים אע"ג דהוי כלאים בכרם לא תני להו משום שרוצה בהשרשתן ומייתי ראיה מדתני ר' חייא אגודות דודאי אינו רוצה בהשרשתן אלמא דאינו אסור משום שביעית דוקא אותן הדברים שאינו רוצה בהשרשתן להכי קתני במתני' נמי דוקא לפת וצנונות:

לית טעמא דלא. צ"ל לית טעמא אלא:

פגה שטמנה בטבל. צ"ל בתבן:

מפני הוא עושה צ"ל מפני שהוא עושה:

אתיא דר"א בן תדאי כר"ש. פי' הא דר"א מתיר אפי' באינן מגולין אתיא כר"ש דאמר דבר שאינו מתכוין מותר משמע הא מקצתן מגולין אפי' רבנן מודו דמותר דלא הוי הטמנה:

שרגליו משוקעות בטיט שמותר לטלטלו. פירש משום דהוה טלטול מן הצד:

א"ר יוסי אף אנן נמי תנינא. פי' הא אף דרבנן מודו ברגליו משוקעות משום דהוה טלטול מן הצד כו' מדקתני במתני' **ניטלין בשבת** משמע דאתיא כר"ע:

אמר ר' יוסי בר בון דר"ש היא כו'. פי' לעולם רבנן אסרין אפי' מקצתן מגולין ומתני' דר"ש היא:

ומקשי והא תנינן שביעית. פי' האיך יכול לאוקמי מתני' כר"ש הא קתני במתני' שביעית:

אית לך למימר שביעית דר"ש כו'. פי' בתמיה:

והכא את אמרת הכין. פי' ובמתני' קתני אינו חושש משום שביעית משמע דאיכא למיחש לשביעית אלא משום דלא הי זריעה אינו חושש וא"כ ודאי לא אתיא כר"ש:

ומשני אע"ג דר"ש מתיר משום ספיחי שביעית אסור משום קדושת שביעית. פי' שאסור לעשות סחורה בהן וחייב לבער וא"כ לפ"ז איכא לאוקמי מתני' כר"ש והא דקתני במתני' דאינו חושש משום שביעית היינו לקדושת שביעית:

שני מינין צ"ל זרע שני מינין בבקעה שני מינין בחורבה ונפל אחד רחוק מחבירו ר' יוחנן אמר פטור. דלא הוי כלאים אא"כ הגדר חבשו:

ור"ל אמר חייב. פי' אע"ג דנפל א' רחוק מחבירו או שחילקן גדר אח"כ חייב כיון שהיה בידו בב"א לזרוע כא' כבר נתחייב בעודן בידו:

מודה ר"ל בזורע על גבי הים כו'. פי' אע"ג דסבר ר"ל דבעודן בידו נתחייבו היינו דוקא כשדעתו לזרוע במקום הראוי לזריעה ובמקום שיכול לפול כאחת סבר דחייב אפי' לא נפל כאחת אבל בזורע ע"ג הים דאינו ראוי לזרוע או על מנת לחלקן גדר דבודאי לא יהיה בבת אחת שפטור:

לענין שבת עד שתנוח. פי' אע"ג דסבר ר"ל דבעודן בודו נתחייבו מודה הוא לענין שבת דאינו חייב עד שתנוח ונפקא מינה אם קלטה אחר או קלטה כלב שפטור:

ה"ג בנתונים בתוך ששה מוקרחים בתוך שדה תבואה או מקפת גדר דאמר ר' יוחנן כו': והתנינן רש"א כל הספיחין מותרין. וא"כ אפי' הוי זריעה ליכא למיחש לשביעית:

לא אפי' נחה ר' יהודה מתיר. פי' דאי הוה אוסר בנחה לא היה מתיר לכתחילה דהו"ל ליחוש דילמא תנוח ור"י מתיר משמע אפי' לכתחילה:

ומשני פתר ליה בשני גרעינין ר' יהודה מדמי לה לראש תור. פי' הא דקתני במתני' ר"י מתיר לא בזורע שני מינין אלא בשני גרעינין ולהכי מתיר ר"י משום דכשנחה הוי כמו ראש תור:

א"ר הילא רשב"ל כדעתיה כו'. פי' דקשה ליה אפי' הוי ראש תור יהא אסור דהא לרשב"ל מתחיל החיוב משהוציא מידו וראש תור לא הוי אלא משינוח וע"ז משני רשב"ל כדעתיה **דאמר ראש תור הבא בחורבה מותר**. פי' אפי' לא היה מתחילה אלא שאח"כ נעשה ראש תור מותר ולהכי מותר אף הכא דכשתנוח הוי ראש תור:

ה"ג פתר לה בשני גרעינין ר"י מדמי לה לראש תור א"ר חילא רשב"ל כו'. **מעתה אפי' שני חיטין ושעורה**. פי' יהא מותר משום דהוה ראש תור:

והתנינן עד שיהא כו'. משמע דשני חיטין ושעורה אסור **וכן היא** מיותר:

ומשני חטה מכאן כו'. פי' הא דאסור בשני חטין היינו בזו האופן:

א"ר מתנה הדא דתימר בשאין שם חורבה כו'. פי' מקום פטור בין גדר לחיטה הוא דאסור אבל אם היה כו':

הדרן עלך החטים והזונין:

פרק ב

הלכה א

מ"ד שיש בה אחד מעשרים וארבעה. פי' שאם אותה הרובע היא סאה והיינו א' מכ"ד:
מ"ד שנפל לתוכה משמע שהי' סאה בלא"ה ונפל לתוכה רובע ממין אחר והיינו א' מכ"ה:
בין כמ"ד שנפל לתוכה א' מעשרים וארבעה. וה"פ שנפל לתוכה רובע ובין כולם היא סאה):
ר' יעקב בר אחי. צ"ל דא"ר יעקב בר אחא כו':
אילו יהבתינן ליה. פי' קודם שלקטת אותה הרבע:
אלא בשנתערב דרך מכנסו צ"ל למעלה קודם **מכר לו חטים יפות**:
האיך עבידא. הראשון מיותר:
עד היכן. פי' הא דקתני לר"ש דאין שני מינין מצטרפין לאסור היינו ברובע אבל ביתר מרובע פי' לכשיצרפו יהיו יותר מרובע אוסר וע"ז בעי עד היכן פי' כמה אוסר:
ומפרש עד רובה של סאה. פי' אם כשיצרפו יהיו רובה של סאה אז אוסר:
כן הוא אומר הכא. תי' **הכא** מיותר:
אפי' כן אין שני מינין. תי' **אפי' כן** מיותר:
ותני עלה ותני עלה. צ"ל תני תני:
כגון שלשה קבין כו'. פי' הא דקתני במתני' דתבואה בתבואה משערין ברובע היינו כגון שלשה קבין וארבעה קבין פי' אפי' תבואה דקה שאינו נזרע מהם לבית סאה אלא שלשה קבין דהוי הרובע א' מי"ב אינו אוסר עד רובע:
הא קביים אחד מעשרים וארבע. פי' אם היה תבואה דקה כל כך שאינו נזרע בתוך בית סאה אלא קביים אז אין משערין ברובע אלא א' מכ"ד. **ותני כגון קב וחצי כו'**. פי' הא דקתני במתני' דבזרעוני גינה אין משערין ברובע אלא א' מכ"ד בנופל ומפרש בברייתא דהיינו דוקא באותן דקים שאינו נופל מהם לתוך בית סאה אלא קב וחצי:
הא קביים. פי' אם היו גסים שנופל מהן לתוך בית סאה שני קבין אז משערין ברובע:
הכא את אמרת כו'. פי' אינה קושיא אלא הוא מסיק למילתיה הכא את אמרת פי' גבי תבואה אם היו דקים כ"כ שנופל מהם לתוך בית סאה שני קבין משערין בנופל וגבי זרעוני גינה אם נופל מהם שני קבין לתוך בית סאה משערין ברובע:
עד תשעה קבין. פי' אם היו גסים כ"כ שנופל לתוך בית סאה תשעה קבין משערין ברובע יתר מכאן משערין בא' מכ"ד:

וחורנה אמר עד שמונה. פי' דאף בתשעה משערין בא' מכ"ד:
תשעה ועשרה מהו שיצטרפו. פי' אם נפל מין שנופל ממנו תשעה לתוך בית סאה לתוך מין שנופל ממנו עשרה לתוך בית סאה דבתשעה משערין ברובע ובעשרה משערין בא' מעשרים וארבע והשתא מיבעיא לן אם אזלינן בתר המין הנופל או בתר מין הנזרע ולשון מצטרפין היינו כמו אוסרין משום שנצטרפו ונעשו עירוב. ופשיט מהא **תשעה ושלשה מצטרפין** פי' אם נפל מין מאותו שנופל שלשה לתוך בית סאה למין שנופל תשעה לתוך ב"ס בודאי מצטרפין לאסור ברובע דהא בשניהם השיעור כן ולענין מדידת הרובע לא מספקא ליה דודאי משערין באותו המין שנפל אם יש ממנו בית רובע אוסר תשעה ועשרה מיבעי דמצטרפין לרובע דהא קרובין זה מזה יותר מתשעה ושלשה וכיון ששם נעשה עירוב באם נפל רובע מין תשעה לתוך מין שלשה כ"ש הכא שנעשה עירוב אם נפל רובע מין תשעה לתוך עשרה:
סאה חולקת ביניהון כו'. פי' דפליג על מאי דפשיטא ליה דתשעה ועשרה מצטרפין לאסור ברובע מפני ששיעורן שוה ברובע ע"ז פליג ואמר דזה לא מיבעיא לי דתשעה ושלשה ודאי אין מצטרפין לאסור ברובע דאפי' אם נפל מין חמשה לתוך מין שבעה נמי אין מצטרפין דסאה חולקות ביניהן כדמפרש אח"ז:
רובע סאה אסור בתשעה קבין. פי' רובע ממין הנופל סאה אם נפל לתוך תשעה קבין אוסר וכן להיפך אבל אם נפל מין חמשה לתוך שבעה שהסאה באמצע אינו אוסר ברובע אלא באחד מכ"ד והשתא הא דאמרינן בגמ' לעיל כגון שלשה קבין וארבעה קבין פי' דמשערין ברובע היינו אם נפל לתוכו ממין הנופל סאה לתוך בית סאה או להיפך וכן הא דאמר עד תשעה קבין היינו אם נפל לתוכן ממין הנופל סאה לתוך בית סאה או להיפך:
שלשה רבעי פשתן כו'. פי' קאי על מתני' דקתני הפשתן אחד מעשרים וארבע לבית סאה ומפרש הגמ' דהיינו שלשה רבעין פשתן כו' ומפרש הטעם:
דאתר דזרע רובע חיטין כו'. פי' וא"כ בתוך בית סאה נופל מפשתן שלשה סאין ולהכי אחד מכ"ד ג' רביעין:
האיך עבידא מיותר וצ"ל קודם שלשה רבעי פשתן:

הלכה ב

עד כמה מזרעת. צ"ל מתלעת:
אבל לא במקום הגריד. תי' לא מיותר:
ותני כן מקצת היום ככולו במקום הטינא ט"ס וכצ"ל **תני מקצת היום ככולו**. פי' דאינו צריך להתלעה ג' ימים שלמים:

אבא שאול אומר. ראשון מיותר דההיא ברייתא אתיא כרבנן דאמרי כתלמי הרביעה:
כיון שהתחיל ברובע דיו. פי' כיון שהתחיל למעט את הרובע אינו צריך לגמור את כולה:
מה אבא שאול כרבנן דרבי יוסי כו'. דרבנן דר"י אמרי לעיל דא"צ אלא למעט את הרובע ואבא שאול נמי אמר מכיון שהתחיל ברובע דיו ומוחק תיבות **כר' יוסי**:
ולר' יוסי. פי' דאמר לעיל יבור את כולה ולא סגי מה שממעט מרובע א"כ גם הכא צריך להשלים את כל הרובע:
הוא דרבנן עד אבא שאול. מיותר:

הלכה ג

בצד גפנים יבשות. ט"ס וכצ"ל בצידו זרעים . אפי' גפן הצמר. צ"ל אפי' צמר גפן:
ואם צמחו. פי' הגפנים:
מן דזרע צמחון. פי' הגפנים:
א"ל פוק חצוד. דס"ל אסורות לעתיד לבא:
מן דחצד ארטבון. פי' בתר שקצר התחילו לרקוב מחמת הגשמים:
א"ל פוק סמך. פי' תחת הגפנים שסומכין עומרין בצד גפנים:
שהוא אמר לדעת גמורה. פי' הא דהתירו לזרוע בצד גפנים יבשות אפשר דהיינו דוקא ר"ש בן יהודה שבודאי כשאמר לזרוע כבר נגמרה בדעתו שאם יתחיל להצמיח יקצור אותם אבל שאר בנ"א אפשר שאסור לזרוע דאיכא למיחש שמא תצמיח דהא אסורות הן לע"ל:
ופשיט דאפי' ר"ש בן יהודה עצמו שאסר לקצור אינו אוסר אלא משום מראית עין. שיתירו כלאים בכרם אבל באמת אפי' התחילו להצמיח אינן אסירין ולכך ודאי לא גזרינן שמא לא יקצור:
חוץ משדה תלתן. פי' דשם עשבים חשובות ובודאי לא מפקרי:
בשזרעה לעמיר. בשביל קשין דגם הקשין אוכל הם ולהן עשבים יפים אבל אם זרע לזרע של תלתן אז אין העשבים יפין לה ובודאי מפקיר ליה:
ומקשי והתנינן וכן תלתן כו'. אין מחייבין אותו לנכש. משום דידעי אינשי דודאי לא זרע הוא שהרי הם רעים לתלתן אלמא שאינן חשובות ואמאי אין מלקטין ממנו עשבים:
ומשני בשהעלן לזרען ולזרע אינן חשובות ולכך לא הוי כלאים:
ומקשי ר' יוסי וכי לא בא כו'. פי' כיון דאת אמר בשהעלן לעמיר הן חשובות וא"כ הוי כלאים עם התלתן ואמאי אין מלקטין ממנו עשבים:
וכי האיך אפשר לומר דעבר עבירה אסור משום גזל לא עבר עבירה מותר משום גזל. פי' הא ודאי לא קשיא ליה אמאי מותר משום גזל כיון שלא עבר עבירה דאיכא למימר

דמשו"ה מותר משום גזל כיון דרעים הם אצל תלתן מסתמא מפקיר לי' לכך מותרין משום גזל. והא נמי בפשיטות לא קשיא ליה אמאי כשהעלן לעמיר אסור משום גזל הלא עבר עבירה דכיון דאינו מפקיר אפשר אפי' עבר עבירה אסור משום גזל דאל"כ אלא דפשיטא ליה כיון דעבר עבירה ודאי מותר משום גזל א"כ אף לר' יוסי דאמר אף בזרען לזרע שהן רעים אצל תלתן דמשו"ה אין מחייבין אותו לנכש רוצה הוא בהן ולכך אסור משום גזל תקשי בסמוך דמקשי מעתה כלאי הכרם יהא אסורין משום גזל פי' הלא רוצה בהן ואמאי הלא עבר עבירה אלא ודאי אם היה דבר האסור משום גזל בכ"מ אף כשעבר עבירה לא קנסו שיתירו משום גזל אבל הכא מקשי שפיר כיון דבכל עשבים היה תנאי יהושע שמותר משום גזל ואף בתלתן כשזרען לזרע שאין מחייבין אותו לנכש נמי מותר משום גזל ולא אסרו משום גזל אלא באותו צד שעבר עבירה דהיינו תלתן שזרען לעמיר: **וע"ז משני ר' יוסי הוי לא שנייא כו'**. פי' דאף בשזרען לזרע שאין מחייבין אותו לנכש משום שמוכחא מילתא שבודאי לא זרע שם שהרי רעים הם אצל תלתן אפ"ה אסור משום גזל:

שהוא רוצה בהן כאלו כו'. פי' שבפני עצמן הם חשובין וא"כ אפי' אינו רוצה שיגדלו שם מ"מ אינו מפקיר להו שסובר שיתלוש אותם שהרי הם חשובות בעיניו כשאר עשבי תלתן העקורין ומונחים לפניו. **וע"ז מקשי מעתה כלאי הכרם יהא אסורין משום גזל** [נ"ב בכי"ק של הגר"א ז"ל בעצמו. פי' לעוקרן אפילו להניח לבע"ה. הגהת כי"ק:

] פי' אפי' לא ניחא ליה שיגדלו כאן שבשבילם יתקדש הכרם מ"מ אותן המינים בפ"ע הן חשובין והוא רוצה בהן כשאר אותן המינים העקורין ומונחים לפניו:

ומשני ר"י לא אמר כך אלא שבסוף רוצה בהן כאלו עקורין ומונחים לפניו. פי' הא ודאי אלו היו העשבים לתלתן רעים כ"כ שידעו בודאי שאינו רוצה שיגדלו כאן כלל אע"פ שהמין בפ"ע חשוב הוא אצלו אמרינן מסתמא ניחא ליה שיתלוש אחר ויטול אותן ובלבד שלא יהיה כאן אבל גבי תלתן לא אמרינן הכי אלא אמרינן מחמת שהם רעים מעט אצל תלתן אמרינן שבודאי ניכר שהוא לא זרע כאן שאילו היה רוצה לזרוע לא היה זורע אצלו תלתן שהרי הם רעים מעט אבל בסיף שגדלו מעצמן הוא רוצה בהן שיגדלו כאן אף שהם רעים מעט אצל תלתן מ"מ יצא הפסדן בשכרן שהרי העשבים חשובים מאוד [נ"ב בכי"ק של הגר"א ז"ל בעצמו ועוד שכבר הפסידו ועתה לא יפסידו יותר. ע"כ הגהות כי"ק] ולכן אסור משום גזל אבל בכלאי הכרם שבודאי לא ניחא ליה שיגדלו כאן אף לאחר שעלו מעצמן שהרי לכשיתוספו מאתים יתקדש הכרם א"כ אמרינן דודאי

ניחא לי' שיתלוש אחר אף שיטול לעצמו ובלבד שלא יהיו כאן ולכך מותרין משום גזל גבי כלאי הכרם:

ואח"כ מקשי מעתה כלאי זרעים יהא אסור משום גזל שהרי ניחא לי' שיגדלנו כאן לאחר שעלו מעצמן כיון שאותו המין חשוב בעיניו דאף לכשיתוסף מאתים לא יהא אסור באכילה:

ומשני כאן יש לו עם מי להכנס כו'. פי' לעולם בין שזרען לזרע בין שזרען לעמיר אינו אסור משום כלאים שהרי ניכר שלא זרע הוא שם שהרי רעים הם אצל תלתן ומה שאסור משום גזל היינו משום **שבסוף הוא רוצה בהן** פי' לאחר שעלו מעצמן הוא רוצה בהן שיגדלו מחמת שיש לו עם מי להכנס שהרי בתלתן אף הקשין ראוי לאכילת אדם וא"כ מכניס גם הקשין לבית ויכניס אף העשבים עם הקשים אבל גבי שאר מינין אין לו במה להכנס ולכך מותר משום גזל וכן גבי כלאי הכרם או כלאי זרעים מותרים שהרי אין לו במה להכנס:

ר' יוסי לא אמר כן. צ"ל ר' יונה לא אמר כן:

כלאי כרם השני. צ"ל כלאי זרעים:

ה"ג מילתין דרבנן פליגין על ר' יוסי דאמר כו'. פי' על ר' יוסי דאמר לעיל לא שניא בין שזרעה לזרע בין שזרעה לעמיר פי' דבשניהם אין מחייבין אותו לנכש מפני שניכר שבודאי הוא לא זרע שהרי אינו יפה הוא אצל תלתן:

מהא דאמר ר' זריקן כו' כל הספיחין מותרין (צ"ל אסורין). דחיישינן לשמא נזרעו בשביעית:

חוץ משדה בור כו':

ואמר חוץ משדה תלתן (צ"ל ויאמר). פי' שניכרין שודאי לא נזרעו אלא עלו מאליהן שהרי רעים הם אצל תלתן בשלמא לר' יעקב בר אחא פי' דמחלק בין שזרען לזרע בין שזרע לעמיר פי' דאם זרעו לזרע ודאי לא זרע הוא שהרי הם רעים אצל תלתן אבל בשזרען לעמיר יפין הן ולכך אסורין משום גזל ליכא לאקשויי ויאמר חוץ משדה תלתן שזרען לזרע דאיכא למימר כיון דכשזרען לעמיר אז שדה תלתן אסור הספיחין לא פסיקא ליה למיתני חוץ משדה תלתן כיון דאיכא תלתן שאסור בהן הספיחין אבל לר' יוסי דאמר בין שזרע לזרע בין שזרע לעמיר אין מחייבין אותו לנכש משום דמינכר מילתא דודאי לא זרע הוא א"כ קשה ליתני חוץ משדה תלתן סתם:

א"ר יוסי מילתא דר' יוחנן מסייעא לי. פי' דאף דאין מחייבין אותו לנכש משום דאמרי' מסתמא לא זרע אסור משום גזל:

מעשה בא' שלקח ירקה של גינה מן הגוי. פי' שהגינה יהיה של גוי והירק יהיה שלו וירקות בגינה הוי כלאים בכרם:

אתא ושאל לר' יוחנן. פי' אם מותר להשהות שם עד שיגדלו עוד:

א"ל צא ולקוט ולפי השוק מכור. פי' שאסור להמתין עד שיגדלו אלא שצריך ללקוט בפעם אחת:

ומקשי והא תנינן וכן מקום הגרנות שעלו בו מינין הרבה. פי' שאין מחייבין אותו לנכש משום כלאים משום דמינכר מילתא שודאי לא זרע וה"נ מינכר מילתא שודאי הישראל לא זרע שהרי אין הגינה שלו:

ומשני א"ל מקומו מוכיח עליה שאינו רוצה בקיומו. פי' התם המקום גופא מוכיח על עצמו שאינו רוצה שיהיו העשבים כאן אבל התם מי שא"י שהגינה של גוי ורואה שהישראל לוקט קצת ומניח קצת יסבור שהגינה של ישראל והישראל מקיים כלאים בגינתו ולכך אמר לו שילקוט תיכף:

ויתיביניה כאן אסור משום גזל כו'. פי' לר' יעקב בר אחא דסבר בשזרען לעמיר שהתלתן יפין עם העשבים מחייבין אותו לנכש ואסור משום גזל ובשזרען לזרע דאין מחייבין אותו לנכש מותר משום גזל א"כ לפי זה תליא הא בהא כל שאסור משום גזל מחייבין אותו לנכש וכל שאין אסור משום גזל אין מחייבין אותו לנכש וא"כ מאי מקשי מירק מן הגינה שצוה ר' יוחנן ללקט הרי שם ג"כ אסור משום גזל ולכך מחייבין אותו לנכש אבל לר' יוסי דאמר דאף בתלתן שהעלה מיני עשבין אסור משום גזל ואפ"ה אין מחייבין אותו לנכש משום דמוכח מילתא שבודאי לא זרע שם וא"כ מקשי שפיר:

ומשני דבאמת מצי לתרץ הכי כאן אסור משום משום גזל כו' והא דלא תירץ:

ייבא כהדא דא"ר אמי א"ר נסא עשיר היה בתשובות כאינש דאית ליה וכו':

כהדא דא"ר אמי עד כאינש ט"ס וכצ"ל ייבא כהדא דא"ר אמי א"ר נסא עשיר הי' בתשובות כאינש דאית ליה כו':

הלכה ד

א"ר יונה עד ואתיא כי דא"ר ינאי מיותר כאן וצ"ל תיכף אחר המשנה וכצ"ל **א"ר יונה הדא דתימר בעשויין משריין**. פי' אז מותר לב"ש בג' תלמים של פתיח ולב"ה כו':

אבל בעשוי מרובע לא בדא. פי' צריך שיעור אחר דהיינו תבואה בתבואה בית רובע:

אף בשתי שדות. צ"ל שורות:

אף בינו לבין חבירו מותר. צ"ל כן והכל מיבעי ליה אם מותר:

א"ר יוחנן צ"ל ר"י אמר: היו לו שדות צ"ל שתי שדות:

הלכה ה

ולזרע אחת חטה ואחת שעורה מפני שהחטה כו'. פי' דקס"ד דודאי ראש תור בתוך ראש תור לא הוי אמרינן והא דמותר לזרע הכא היינו משום דלאחד אמרינן דהוי ראש תור והוי כסוף שדה וא"כ אפי' השניה אינה נחשבת לסוף שדה מותר לזרוע כדאמר ר"ל הכא דאותו כ"ש כו' ולכך מקשי לר"י:

ומשני אליבא דר"י דשני ראש תור אמרינן כר"א בן יעקב:

שעורה אחר שעורה הנכנסת לתוך של שעורין צ"ל לתוך של חטין שעורה . אבל אם היתה כו'. אם במתכוין לבדוק אפי' באמצע שדהו מותר. פי' דהוי כמו זורע לקנים:

אבל באינו מתכוין לבדוק. פי' אלא לזרוע:

למה לי זרע פשתן אפי' שאר כל המינים. ט"ס וכצ"ל אפי' לסוף אסור ומשני במתכוין לבדוק. והא דאסור באמצע מפני מראית עין:

דר"ש היא עד רב אמר הראשון ט"ס וכצ"ל:

הלכה ו

ר"ש כדעתיה דרב אמר אין כו'. פי' הא דקתני במתני' אליבא דר"ש בשלו חטין ושל חביריו מין אחר שמותר לסמוך בין פשתן בין שאר כל המינין ע"ז אמר דר"ש כדעתיה פי' דסבר אין אדם חובש דבר שאינו שלו:

אמר ר' יונה צ"ל ואמר ר' יונה:

להחיות. צ"ל לחסיות:

דר"י אמר ראש תור הבא בחורבה אסור. ט"ס וכצ"ל אינו זורע לתוכו אלא מין אחד פי':

(כ"ה בכ"י ולא נכתב יותר):

גריד מותר לזרע כו'. פי' הוא קרקע קשה והוי הפסק:

ובלבד שיעשה ג'. פי' שיזרע מהן ג"ט אז מותר ליזרע כל מין שירצה אע"ג דכבר נזרע סמוך לגריד מין אחר:

בתוך ששה שהן סמוכין לגדר. פי' אז הוי הגריד מקום בפ"ע להפסיק:

ושלשה שהן. תי' ושלשה מיותר:

כגריד. מיותר:

היו ג' בתוך ששה כו' פי' אם היו נזרעים ג' טפחים בתוך ששה הסמוכין לגדר:

ואחד חוץ לששה מאחר שהוצלו אלו כו'. פי' אף דאין הגריד חשוב להפסיק אלא בתוך ששה הסמוכין לגדר הכא כיון שניצלו אותן השלשה שבתוך ששה אף אותו שחוץ לששה ניצול:

משורה גדר ושורה חוץ לגדר חובשין את השורה של גדר כו'. תי' **גבי** ותי' **בשדות** מיותר:

תורבבינה. צ"ל שירצה:

וגדר צ"ל גדר יש בו:

גדר מהו שיציל. צ"ל גדר זרוע מהו שיציל:

הא לח אסור הדא אמרה שגדר זרוע אינו מציל את הזרעים:

ר"י שמע לה מן הדא כו' ולגדר שהוא גבוה מעשרה טפחים ולאילן שהוא מיסך על הארץ. פי' דהוי כמו גדר זרוע:

הדא אמרה שגדר זרוע כו':

אפי' תימא עד ר' יודן ט"ס וכנ"ל אפי' תימא אין גדר זרוע מציל את הזרעים שניא היא תמן אילן. פי' ולכך הוי כמו גדר:

ברם הכא גדר זרוע הוא ואין זרעים מציל את הזרעים. פי' ולכך איכא למימר דאינו מציל:

אינו צריך גריד עד מותר לסמוך. מיותר:

גריד ומשך מהו שיצטרפו כו'. על רוחב ששה מותר לסמוך משתי רוחותיו עשה גריד מכאן. פי' והשלימה שיהיה הרוחב ג"כ עשר **מותר לסמוך מארבע רוחותיו**:

ר' יונתן בן יוסי. צ"ל בן יוסף:

הלכה ז

על ראשה. פי' דס"ד הא דאמרו חכמים תשע קרחות מותרות היינו לענין חרדל דאמר ר"מ דשלש אסור קאמרי חכמים דאף תשע מותר קמ"ל ר' ייסא דעל ראשה קאי והיינו דסברי חכמים דמבית סאה אין לו לעשות רק תשעה קרחות אבל עשרה אסור. פי' דתשעה מותר אפי' יהי' ח' מהם רק בית רובע ועשר אסורות אפי' יהיה כל א' יותר מבית רובע וזה אליבא דר"מ דאמר אפי' חבושות ואפי' סמוכות וא"כ לפ"ז אין לנו לחוש אלא רק שלא יהא יותר מתשע:

ובלבד שלא יהיו חבושות ולא סמוכות. פי' הא דאמרי חכמים תשע מותרות היינו שאין לו לזרוע מבית סאה רק תשעה קרחות של בית רובע דצריך שלא יהיו חבושות מד' צדדין אפי' בהרחקה ולא סמוכות אפי' מצד אחד:

הלכה ח

אוכלת הגפן. צ"ל אכילת הגפן:

והרי קבר עד עבודת הגפן מיותר. וכצ"ל והרי עבודת הגפן כו':

כי אנן אמרין כו'. היינו כמו לפי זה כלומר כמו שאנו אומרים פי' דצריך שלא יהא חבושה:

הדא בקעת סימוניא כו'. פי' דהיא חבושה:

מתיב ר"א עד כהדא דתני ט"ס וכצ"ל: ר"א רובה מדרבנן. פי' כמו אדרבה כלומר מה שזה מקיל זה מחמיר ומה שזה מקיל זה מחמיר:

והדר מפרש לר"א קל במרובע. פי' שהוא מקיל במרובע לומר דאינו צריך ירק בתבואה רק ששה טפחים:

וחומר בשורה, פי' שהוא מחמיר בשורה כדמפרש לקמן:

לרבנן קל בשורה וחומר במרובע כהדא דתני הרוצה כו':

שורה אורך מיותר. פי' דהשתא מפרש מה דקתני לעיל קל בשורה כו' דהכא תנא בברייתא צריך שיהא השורה **אורך עשר אמות ומחצה על רוחב ששה** וליכא מאן דפליג עליה וא"כ ר"א דמקיל במרובע גבי ירק בתבואה ששה טפחים מחמיר הוא בשורה יותר מבמרובע דבשורה מצריך עשר אמות כו' ולרבנן דמחמרי במרובע שיהי' דוקא בית רובע דהיינו שיהי' עשר אמות ומחצה על רוחב עשר אמות א"כ (הוא מקיל) [הם מקילין] בשורה יותר דבשורה די על רוחב ששה:

ה"ג ומחצה על רוחב ששה חזקי' אמר מי שיש לו ערוגה של ששה טפחים וכל שהוא אותו כל שהוא זורע לתוכו כל מין שירצה:

ר' יוחנן אמר אינו זורע כו':

מן מה דמר ר' זעירא עד נטע ט"ס וכצ"ל תמן מתיבין על מה דא"ר זעירא על דר' יוחנן נטע חצי שורה כו' אומרים לו עקור את השורה או מלא את השורה. פי' דצריך למלאות את כולו:

ר' יודן אמר איתפלגון כו' חד אמר אפי' ג' לתוך ששה. פי' דאינו צריך למלאות את כולה אלא אפי' לא זרע אלא ג' לתוך ששה מותר להתחיל שורה אחרת:

וחורנה אמר אפי' אחד מכאן ואחד מכאן ואחד באמצע. פי' דאינו צריך שיהיו אותן השלשה סמוכין זה לזה:

ולא ידעין כו' מן הא דא"ר יוסי ור' חייא בר בא בשם ר' יוחנן ובלבד שלא יהא שם חורבה הוי כו'. אלמא דקסבר ר"י דצריך שלא יהא שם חורבה אלא צריך שיהא הג' סמוכין. והכא א"ר זעירא דא"צ לזרוע כ"א טפח באותו הערוגה וחמשה יהיו פנויים:

אם היו הצדדין רבה על החורבה מותר. פי' קאי על ר' יוחנן דאמר צריך שיהיו הג' סמוכין זה לזה ע"ז אמר אבל אם היו הצדדין רבה על החורבה מותר דהיינו טפח ומחצה ועוד מכאן וטפח ומחצה ועוד מכאן מותר:

מהו רואה אני את דבריהם מדברי. פי' מ"ט קאמר רבי דהסברא נוטה כדבריהם:

ומשני אם דלעת מצרי אמרת מותר קישות כו'. פי' דהא בהא לא פליג רבי על רבנן דרבנן אינו אלא דלעת יונית ורבי א' אף קישות ופול המצרי אבל על דלעת מצרי לא פליג ומסתמא גם הוא סובר דאין הסיכוך אוסר בדלעת מצרי ולהכי קאמר רואה אני את דבריהם פי' דאף לפי סברתו דסבר דדלעת מצרי מותר לסכך ע"ג זרעים מוכח כדבריהם דכ"ש קישות ופול המצרי שמותר לסכך:

אמר ר' אבא לא כך הוי ר' מנא אומר כו'. פי' מנא לך דרבי מודה בדלעת מצרי דמותר לסכך דילמא ר' סבר דאף בדלעת מצרי אין לסכך והא דלא אמר אלא אף קישות ופול המצרי ולא אמר דלעת מצרי משום דלא צריך דכיון דאמר קישות ופול המצרי אף דלעת בכלל כדאמר ר' אבא:

הדרן עלך פרק כל סאה

פרק ג

הלכה א

זרועיה מיעוט זרעים שנים מיותר:

משנים אתה למד ארבעה. פי' ממה דאמרינן לעיל שמותר לזרוע שני מינין בבית רובע דהיינו לעשות כמו משרין אתה למד ארבעה דמתני' שמותר ג"כ לעשות כן:

והדר מפרש מה שנים אתה נותן בתחלה. פי' כשאתה רוצה לזרוע משרין דצריך שיהי' בכל אחד שתי אמות אין אתה צריך ליתן זה השיעור אלא בתחלה אבל לבסוף הוא מצר והולך אפי' כ"ש אף ארבע דמתניתין ג"כ מותר לעשות שא"צ ליתן אלא בתחילה ששה אבל לבסוף הוא מצר והולך וא"כ אתה יכול לעשות כן בארבע צדדין ובאמצע מין א' והיינו חמשה דמתני' **ומשני עבודה פוגע בעבודה כו'**. פי' דמשנים ליכא למילף דהתם שורה והכא מרובע וקל הוא בשורה מבמרובע והא דקתני במתני' ארבע בארבע רוחות הערוגה היינו היכא דאינו אלא עבודה פוגע בעבודה דמה שנזרע באמצע לא איכפת לן דהרי יש שם ששה על ששה כדין ערוגה ואותן משהויין שבצדדין אינן אלא עבודה שפוגע בעבודה דאפי' למשהו ירק צריך ליתן עבודה ששה טפחים כמו שצריך ליתן

לתבואה בית רובע וא"כ אותן (שנים) [ששה] שצריך ליתן לזו פוגע באותן ששה שצריך ליתן לצד השני אבל אם אתה זורע כמו שאמרת הרי מין פוגע בחבירו לחובשו:

רבי יהושע בן וכר' יהודה דאמר ששה. מפיק ליה מקרא הכי **זרעה זרעיה**. פי' דהו"ל למכתב זרעה בלא יו"ד וכתב זרעיה ביו"ד הרי תרי וכתב זרועיה אף בוא"ו הרי תלתא ותלתא כתיבי בקרא דהיינו תוציא צמחה תצמיח הרי תלתא הרי ששה:

רבי חגי אמר זרעיה חמשה. דאין לדרוש מקרא אלא חמשה דזרעי' כתיב בלא ו' וכל היכא דכתיב וא"ו ט"ס ואנא מחיק ליה כך הי' מקובל בידו:

אשתאלית כו': כולהון בתוך ששה. פי' דגם הגבולין מקצתן בתוך ששה והא דקתני ד' בד' רוחות הערוגה היינו בצד הגבולין:

כהנא בשם ר"ל כולהון חוץ לששה. פי' דהגבולין הם חוץ לששה:

ומקשי **אם כולהון חוץ לששה** ומשני **כיני בערוגה שבערוגות היא מתניתא**. פי' ולכך אסור לזרוע תשעה דהמשהו של מטה עם אותו שנזרע בצד השני חובש את הנזרע על הגבול אבל כי אינו זורע אלא על הגבול תו ליכא למימר דהערוגה שבצד זו והערוגה השני' חובש את האמצעי כיון דהערוגה רחבה ששה אינן חובשין:

נתני ששה באמצע צ"ל נתני חמשה באמצע דקס"ד דאירי שהגבולין חוץ לששה ולא שמיע ליה מאי דשקלינן וטרינן לעיל ולפיכך מקשי נתני חמשה באמצע דהיינו משהו מכל צדדין למטה:

ומשני בשהגבולין ממעטין ששה. פי' דהיינו שהם בתוך ששה:

ומקשי בדה תנינן רי"א ששה באמצע. דהא ודאי טעמא דר' יהודה דאמר בשדה ירק א"צ אלא אורך ששה טפחים ורוחב טפח ואם הגבולין ממעטין ששה א"כ לא יהיה לכל אחד רוחב טפח. וע"ז לא הוה אמר ר' יהודה ששה באמצע:

ומשני על ראשה. פי' הא דאר"י ששה באמצע לא קאי על היה לה גבול גבוה טפח דהתם הגבולין ממעטין ששה אלא קאי על ראשה דאין לה גבול כלל דהתם הערוגה רחבה ששה. ע"ז א"ר יהודה ששה באמצע. והא ליכא לאקשויי על ת"ק כיון דאין הגבולין ממעטין ששה אמאי נקט זורעין בתוכה חמשה זרעונים נתני תשעה דהיינו ד' על הגבולין וד' בד' רוחות הערוגה וא' באמצע דאיכא למימר דס"ל להאי תנא כיון דאין הגבול גבוה טפח אותו משהו שעל הגבול ואותו שלמטה נעשה עירוב או כדמתרץ הגמ' בערוגות שבערוגות כדפי' לעיל כו' אבל אם הגבול גבוה טפח אינו חובש המשהו שבצד זה והמשהו שבצד השני את שעל הגבול:

ומקשי אין על ראשה בדה תנינן רי"א שמונה עשר. פי' אי ר"י לא קאי אלא על ראשה דאין הגבול גבוה טפח האיך תנינן שמונה עשר אלא ודאי על סיפא קאי ואין הגבולין ממעטין ששה וא"כ קשה נתני חמשה באמצע:

מה אם ששה שלוקין עליו דבר תורה. פי' בשום מקום דהיינו גבי תבואה כדאמרי' לעיל באיסור בית רובע ללקות ו' על ו' וא"כ הוי ודאי יותר עירוב:

ואת אמרת מותר. פי' לזרוע בתוכו חמשה מינין:

כאן כו':

מהו להקריח בתחלה ששה להיות מיצר והולך. פי' ולזרוע אחד מכאן וא' מכאן דממישר ליכא למילף דהתם שורה והכא מרובע וקל הוא בשורה מבמרובע:

ופשיט ליה ממתני' מה בשעה שעבודה פוגעת בעבודה. דהיינו כי מתני' שזורע בד' רוחות משהויין ולכל משהו צריך עבודה ששה טפחים וכאן אינו רחוק אחד מחבירו רק ששה טפחים וא"כ הרי עבודה של זו פוגע בעבודה של זה ואפ"ה אמרת מותר כ"ש הכא כשאתה נותן בתחלה ששה הרי כל העבודה ומה שמיצר והולך אינו אלא כמו סוף שדה וא"כ אין עבודה פוגעת בעבודה שמותר:

זרע בגו מוסין משכו בכמה. פי' הא דקתני במתני' וא' באמצע מבעיא ליה משך של האחד בכמה אם צריך שיזרע כל ששה או לא:

ופשיט מן מה כו':

הדא אמרת אפי' (**פרח**) **פרח מכאן**. פי' פחות מכאן דהיינו שאינו צריך לזרוע כל הששה: ואח"כ מיבעי עד היכן. פי' כמה השיעור שלא יפחות מהן:

ופשיט מהא דקתני גוממיות שהן עמוקין טפח ורחבן טפח זורעין כו' הדה אמרה שעד טפח. מותר לפחות דהוי דבר חשוב אבל טפי לא:

בנוטים לחורבה שנו. פי' הא דקתני במתני' דאם היה גבול גבוה טפח שזורעין לתוכה י"ג זרעונין היינו דוקא בנוטים לחורבה אבל בין הערוגות הערוגות חובשן אפי' הגבול גבוה טפח ופליג אמאי דאמר לעיל דאין הערוגות חובשין:

וכן הוא צ"ל וכיני הוא:

התיב ר' בון בר חייא (חסר כאן בכ"י):

מהו שיציל בראש גובל צ"ל מהו שיהא ניצל בראש גובל:

בי"ב אמות ומחצה צ"ל **עשר אמות ומחצה**:

הלכה ב

הא עבר וזרע הא מיותר. פי' בעודן בו הזרעים שבתחילה:

מאחר כו':

ניחא נעקרו משנים תיבת ניחא מיותר:
הא גדר הא גדר תיבת הא מיותר:
ששה מיני זרעונין צ"ל **שלשה מיני זרעונין**:
למטה למטה צ"ל **למעלה**:
אם את אומר שסומכין לגבול יזרע למעלן כמה שורות. פי' דהא ודאי אין חילוק בין אם היה גבול גבוה טפח או עמוק טפח ולא ס"ל להגמ' הא דאמר לעיל דהאי א' מכאן וא' מכאן אלמעלה קאי אבל בתוכו אי אפשר לזרוע דצד שבכאן וצד שבכאן חובש את האמצעי אלא דס"ל שאין זורעין אלא א' מכאן בתוכו וא' מכאן ולפיכך מוכיח שפיר אם את אומר סומכין לגבול יזרע למעלה כו':

הלכה ג

אינו זורע לתוכו אלא מין א' כו'. פי' לתוך אותו התלם הנכנסת:
מה אמר ר' ישמעאל ברוחב. פי' דבאורך שמעינן לר' ישמעאל דבעינן שיהא התלם מפולש אבל ברוחב לא שמעינן ליה שיעור:
ופשיט ליה מדר"ע מה אין ר"ע חובש בשלש שורות. פי' דהא אינו צריך מפולש וא"כ מקיפו משלש צדדין:
אית ליה רוחב מלואו. פי' כמו שהיא אפי' כ"ש:
ר' ישמעאל שהוא חובש בשתי שורות. פי' לר"י אינו חובש אלא בשתי שורות דבעינן מפולש:
לא כ"ש. דאפי' כל שהוא מותר:
מה א"ר ישמעאל בשורה של ירק בשדה תבואה. פי' אם בעינן מפולש או לא:
ופשיט מדר"ע דמה ר"ע דמקיל הכא. פי' דאינו צריך אלא אורך ששה:
מחמיר תמן. ומצריך אורך עשר אמות והתם איירי כר"ע משום דסתם מתני' כר"ע:
ר' ישמעאל דהוא מחמיר הכא. פי' דמצריך מפולש:
לא כ"ש דיחמיר תמן. פי' שמצריך שיהא מפולש:
מה דאמר ר' ישמעאל צ"ל מה אמר ר"י תמן ברוחב. פי' דר"ע אמר תמן רוחב ששה טפחים ומיבעיא ליה אם ר' ישמעאל נמי סובר כן ברוחב או לא:
ומשני כמה דאמרי הכא היא ר"י היא ר"ע ברוחב. פי' דברוחב לא פליגי:
אוף תמן לא שניא היא ר' ישמעאל היא ר"ע ברוחב. פי' גם התם לא פליגי כלל ברוחב:
לא שנו אלא שורה אחת. פי' הא דקתני במתני' דמותר ליטע בתוכו שורה של ירק אחר היינו דוקא א' אבל שתים אסור דהוי ערבוב:
ר"ל אמר כו'. פי' דאפי' שתים מותר:

רשב"ל אמר מותר להבקיע ד' שורות בבקעה. פי' בבקעה שיש בה שאר מינין מותר לזרוע ד' שורות של מין אחר פי' באופן שמפרש ר' יוחנן דהיינו שיהא שתי שורות החיצונות שסמוכות לבקעה הראויה לחבוש נידונית כערוגה פי' שיהא רחבה ששה טפחים אז לא נחבשה אף האמצעית שאינה רחבה ששה:

וא"ר זעירא ובלבד ג' בתוך ששה. פי' דצריך שיהא זרוע ג' בתוך אותן הששה החיצוניות אז נחשבת כערוגה ואינה נחבשת:

טעמא דר' יהודה. פי' דמצריך מלא רוחב פרסה היינו משום דכתיב והשקית ברגליך כגן הירק אלמא דפחות מכאן שא"א להשקותה ברגל לא מקרי שדה ירק:

והשתא מפרש כמה הוא רוחב פרסה ומפרש טפח:

והשתא מקשה למה תנינן תרין זימנין פי' תנינן הכא דר' יהודה. מצריך אורך ששה ורוחב טפח **ותנינן תמן** גבי ערוגה שהיא ששה על ששה דאר"י ששה באמצע והיינו נמי מהאי טעמא דסגי באורך ששה על רוחב טפח:

ומשני צריכה תרוייהו דאי תנא הכא דר"י ולא תניתה תמן **הוינא אומר מה אם הכא דמקיילין רבנן**. פי' ואמרו דסגי ברוחב מלואו והיינו אפי' פחות מטפח **מחמרי תמן**. ומצריכי שמה שבאמצע יהיה ששה על ששה:

ר"י דהוא מחמיר הכא. ומצריך שיהא דוקא טפח. **כ"ש דמחמיר תמן**. דיהא צריך ששה על ששה:

הוי צורכה מיתני תמן. פי' לאשמעינן דאף התם ר"י מקיל ואמר דסגי באורך ששה על רוחב טפח:

או אילו תניתה תמן. פי' הא דא"ר יהודה ששה באמצע דהיינו דסגי באורך ששה על רוחב טפח:

ולא תניתה הכא. פי' הא דאר"י כמלא רוחב פרסה:

הייתי אומר מה אין רבנן דמחמרי תמן. פי' שמצריכין ששה על ששה התם סברי הכא דסגי ברוחב מלואו:

ר"י דמקיל תמן ואמר דאינו צריך אלא אורך ששה על רוחב טפח:

כ"ש דיקיל הכא. לומר שא"צ אלא רוחב מלואו:

הוי צורכה מיתני הכא. פי' לאשמעינן דר"י מחמיר ומצריך הכא רוחב פרסה:

הלכה ד

חזקיה אמר במחלוקת. פי' שהירושלמי מפרש למתני' הכי דאם נוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועין שתי שורות של פול המצרי אינם יכולים להצטרף אותן

שתי שורות החיצונות לחבוש את האמצעית מפני שהן רחוקים זה מזה ח' אמות אבל אם נטע שורה א' של קישואין שורה אחת כו' ודאי אסור דשני מינין החיצוניות מצטרפין לאסור את האמצעי אבל אם זרע שורה אחת של קשואין ושורה אחת של דלועין ושורה אחת של פול המצרי ושורה קשואין אז פליגי ר"א וחכמים דר"א אמר מותר פי' דהא ודאי שני שורות החיצוניות אינן חובשין את האמצעיות שהרי רחוקין זה מזה שמונה אמות אלא שאתה רוצה לאסור מטעם ששורה של קשואין מצטרף עם שורה של פול המצרי לחבוש שורה של דלועין וכן מצד השני מצטרף שורה של קשואין עם שורה של דלועין לחבוש שורה של פול המצרי בהא קאמר ר"א דמותר דאפשר לפרש ב' טעמים אי משום דסבר כיון שאתה רוצה לאסור שניהם אמרינן שני מינים מצטרפין להציל וא"כ לעיל בשורה אחת של קשואין דאינו רוצה לאסור אלא מין אחד אז אפי' ר"א מודה שאסור או משום דסבר ר"א שאין שני מינין מצטרפין לאיסור משו"ה מותר וא"כ אפי' בשורה אחת של קשואין פליג ר"א ואמר שמותר כיון שאין שני מינין מצטרפין לאיסור. אבל רבנן דס"ל הכא שאסור ע"כ דס"ל אין שני מינין מצטרפין להציל ושני מינין מצטרפין לאיסור ואפי' בקמייתא נמי סבירא להו שאסור ובהא פליגי רב ור' ינאי דר' ינאי סבר טעמא דר"א דמתיר הכא גבי שורה של קשואין כו' ושורה של קשואין היינו משום דסבר שאין שני מינין מצטרפין לאסור והקשואין ודאי אין יכולין לחבוש שהרי רחוקים שמונה ולכך אמר אף קמייתא במחלוקת פי' שר"א מתיר אף בשורה של קשואין שאף שאינן רחוקין אלא ד' משום שאין שני מינין מצטרפין לאסור. ורב סבר טעמא דר"א משום דאמרינן ששני מינין מצטרפין להציל אבל באמת שני מינין מצטרפין לאסור וא"כ בקמייתא דליכא לצרופי שני מינין להציל מודה ר"א שאסור והשתא קאי על מתני' חזקי' אמר במחלוקת פי' הא דקתני הכא דאם יש שמונה אמות בין החיצונות תו אין חובשין היינו לאו אליבא דכ"ע אלא כר"ע דאמר גבי מוקשה בין הבצלים דבשמונה אמות תו אין חובשין אבל לרבנן דמצרכי התם שתים עשרה א"כ הכא אפי' שתי שורות של קשואין שתי שורות של כו' נמי אסור דשני מינין מצטרפין לאסור עד שיהא כאן שתים עשרה:

ורבי יוחנן אמר ד"ה היא. פי' דאפי' רבנן דהתם ס"ל הכא שאין חובשין בשמונה דיפה כח כו':

והדר מבעי ארכו בכמה חובש. פי' כמה יהיה אורך השורות החיצונות שיהיו נחשבין שדה לחבוש את האמצעי ולאסור:

ומשני נלמדנה מכרם. פי' כמו שגבי כרם צריך להיות אורך שמונה אמות דצריך עכ"פ שיהיה בצד א' שלשה גפנים ובין גפן לגפן צריך להיות לא פחות מארבע אמות והפליגו

נמי שמונה פי' שלא יצטרפו השורות להיות כרם היינו נמי בשמונה דהיינו שאם היה שמונה אמות ביניהן אז מותר להביא זרע לשם והכא נמי שמעינן ההפלגה דהיינו שאם יש ביניהם שמונה אמות תו אין חובשין:

על דעתיה דחזקיה ניחא. פי' לא מבעיא לי פי' למ"ד הפליגו בשמונה אף ארכו בשמונה למ"ד הפליגו בשתים עשרה אף ארכו בשתים עשרה אבל לר' יוחנן דאמר אף למ"ד בשתים עשרה מודה הוא הכא בשמונה משום דהקילו הכא שאף אם רחוקים שמונה לא יחבוש ע"ז מבעיא ליה שפיר באורך מהו אי נלך בתר הכא ונימא דאורך חובש בשמונה אף דהכא הקילו שלא יחבוש בשמונה א"כ כ"ש התם שחובש אם יש אורך השורה שמונה אמות וא"כ לא הוי התם האורך כהפלגה ואי נלך בתר התם ונימא דאינו חובש אא"כ יהיה אורך השורה שתים עשרה אמה א"כ כ"ש הכא שלא יחבוש עד שיהיה אורך השורה שתים עשרה אמה דהא הכא הקילו מלחבוש וא"כ לא הוי הכא האורך כהפלגה:

מתני' מסייע לר' ינאי צ"ל מתני' פליגא על כו' פי' מדנקט ר"א מתיר משמע דוקא בהא מתיר הא בקמייתא לא פי' מדקתני בסיפא ולא קתני ברישא כן:

הלכה ה

קוצב על דברי שתיהן. פי' ששניהן נתנו קצבה בדבר כמו דר"ע לעולם שמונה כן לר' ישמעאל לעולם שתים עשרה דצריך שיזרע אותו השורה באמצע:

על דעתיה דר' ישמעאל אסור לסמוך. פי' דלר' ישמעאל צריך ליטע השורה של דלועין באמצע שתי השורות שעקר כדי שיהיה אויר שתי אמות בין שורה של דלועין בין קמת בצלים אבל לרבנן לא איכפת לן אלא שיהיה שתים עשרה אמה בין שורה של דלועין לשורה של דלועין וא"כ מותר לסמוך לקמת בצלים ולהניח אויר של כל ד' אמות לצד השני או שלא להניח אויר כלל ולזרוע בתוכו ג' שורות של בצלים נמי מותר לרבנן:

א"ר יוחנן כו' נותנין לה עבודה. פי' אפי' שורה יחידית של דלעת צריך ליתן עבודה לרבנן ששה טפחים ולר' יוסי ד' אמות ר"ע אומר עד שיהא שתי שורות פי' אז צריך ליתן עבודה:

הלכה ו

מהו ליתן עבודה לראשון ט"ס וכצ"ל לראשין. פי' אם רוצה לזרוע כנגד ראשי של שורות מהו אם צריך ליתן עבודה או אינו צריך ליתן עבודה אלא אם רוצה לזרוע כנגד השורה:

כמה דתימר גבי כרם כו':

לראשון צ"ל לראשים:

בין הגומות בין הגומות צ"ל בין השורות:

בכל הדלועין משערין. פי' אם אף בדלעת מצרי **או לא** משערין ליתן עבודה אלא בדלעת יונית:

ופשיט כל מקום כו':

ויתיביניה. פי' רבנן דר' יוסי לר' יוסי דאמר מצינו שזו חמורה מן הגפן שלגפן יחידי נותנין ששה טפחים ולדלעת יחידי בית רובע פי' אלמא שדלעת חמורה מן הגפן:

ועל זה מקשי **אמאי לא מותיב ליה מהא והרי קלחים יחידים לזרעמן מה דלא מותיב ליה כן צ"ל מן מה דמותיב ליה כן**. פי' מדמותיב ליה ר' יוסי כן **הוי ר' יוסי סבר מימר היא מרובע היא שורה** פי' דאין חילוק בין מרובע לשורה ולכך מוכיח שפיר ממה שחמור מגפן במרובע ה"ה לשורה:

ירקו פטור זרע לירק מתעשר זרע וירק פי' דמקשי אמאי קאמר המקיים קלחים יחידים לזרע למה לי לזרע הלא אפי' אם זרע לירק נמי נחשבת זרע כמו בכוסבר וא"כ צריך להפנות להם בית רובע:

ומשני שניא כוסבר שהיא וזרעה נאכלין. ולכך נחשבת זרע אפי' זרע לירק אבל שאר זרעים אינן נחשבין זרע אא"כ זרע לזרע אבל אם זרע לירק נחשבת ירק:

שתחילתו בבית כור וסופו בבית סאה צ"ל להיפך שתחילתו בבית סאה וסופו בבית כור:

הדרן עלך ערוגה

פרק ד

הלכה א

נסב חד כרמין כי אית ט"ס וצ"ל נסיב חד שורה. פי' מן השבע א"כ נשתיירו שלשה שורות לכל צד:

א"כ אית ארבעה כרמין. פי' דלשלשה שורות קורא תרין כרמין דהא אמצעית נחשב לכאן ולכאן:

ותלתא ביניין ט"ס וצ"ל **ותרין ביניין** פי' אויר שביניהן:

נסב חד חורין אית תמן תלתא כרמין דמצד א' נשתיירו שני שורות דהיינו כרם ומצד א' נשתיירו ג' שורות דהיינו שני כרמים **ותלתא ביניין** כצ"ל:

נסב חד חורין אית תמן תרין כרמין. פי' שהרי לא נשתיירו אלא כדי כרם אחד מכאן דהיינו שני שורות וכן מצד השני:

ותרין ביניין ט"ס וצ"ל וארבעה ביניין:

כהנא אמר כתחילת מטעתו עושין אותו. פי' לב"ש דצריך גבי קרחת עשרים וארבע פליגי ג"כ על תחילת מטעתו וסברי דגם בתחילה אם על פחות מכ"ד אמות לא יביא זרע לשם וא"כ לפ"ז מתני' דלקמן דקתני הנוטע את כרמו שש עשרה אמות מותר להביא זרע לשם לא אתיא כב"ש:

א"ר יוחנן מחמיר ב"ש בחורבנו יותר מבמטעתו. פי' דב"ש נמי מודו דתחילת מטעתו שש עשרה מותר להביא זרע לשם והא דמצריך הכא עשרים וארבע היינו בחורבנו:

וכל הדברים ב"ש מוסיפין שליש. פי' אכהנא קאי דאמר לעיל כתחילת מטעתו עושין אותו ע"ז קאמר דלכל הדברים הוא מוסיף שליש:

ומפ' בתר הכי דהיינו מחול הכרם כו':

מחול הכרם על דעתיה דב"ש שמונה עשרה. פי' יהי' לב"ש שמונה עשרה דוקא דהא ע"ד דב"ה שתים עשרה וב"ש מוסיף שליש א"כ ליהוי שמונה עשרה:

והא תנינן כו' פי' דלב"ש נמי די בשש עשרה:

אית דבעי מימר מיותר וכצ"ל צא מהן ארבע אמות לגדר. פי' דעל הא לא מוסיפין ב"ש שליש דאין ב"ש מוסיף שליש אלא על עבודת הגפן דלב"ה ד' ולב"ש ששה וכן אם נשתייר פחות מד' לב"ה בטל לגבי כרם ולב"ש אפי' פחות מששה בטל:

והשתא מקשי ועבודת הגפן אדעתיה דב"ש ששה אמות בתמיה:

והא תנינן כו'. פי' אלמא דאף לב"ש לא קידש אא"כ זרע בתוך ארבע אמות:

ומשני בגין ב"ה תניתא. פי' לעולם לב"ש מקדש ששה אמות והא דנקט כאן ארבע אמות בגין דבעי למתני התם פלוגתא דב"ה שסבר קידש שתי שורות ואי הוה תני ששה אמות לא הוי לב"ה מקדש כלום:

ומקשי והתנינן איזהו ערים. פי' דהתם קתני בהדיא בש"א מודדין ארבע אמות מעיקר גפנים כו' אלמא דלב"ש אינו צריך למדוד אלא ד"א:

על דעתיה דרבי יהודה. פי' דאמר איזו מחול הכרם בין שני כרמים א"כ **יעשה כבתוך הכרם**. פי' כמו קרחת הכרם ויאסר אף לב"ה בששה עשר:

ומשני בשאין הכרתים מכוונין. פי' שלזה נטוע שתי ולזה נטוע ערב או הכריתין של זה כנגד הבנין של זה ולכן אינו חשוב כרם אחד:

עד שיהא מוקף גדר מד' רוחותיו. פי' אם אינו נחשב מחול אא"כ הוקף הגדר מד' הרוחות:

ופשיט מן מה דתני כו'. פי' מר' יהודה נשמע לרבנן פי' מדאמר ר' יהודה בין שני כרמים דהיינו כרם כנגד כרם ממילא נשמע לרבנן דאמרי בין כרם לגדר היינו נמי כרם כנגד גדר:

עד שיהא מוקף לגדר כל אותו הרוח. פי' אם אינו נחשב מחול אא"כ הגדר כנגד כל אותו הרוח או לא:

הא כנגד שלש יש לו מחול ט"ס וכצ"ל הא שלש כנגד שלש כנגד שלש יש לו מחול הדא אמרת. פי' מדאינו מקפיד אלא שיהי' כנגד כרם גדול אלמא דא"צ שיהי' כנגד כל הרוח מדלא הזכיר כאן:

ואמר צ"ל וחזר ואמר אם יש שלשה טפחים. פי' בין גדר לגדר נחשב מקום בפ"ע ומותר לזרוע שם אף שאין מן הגדר החיצונה להגפנים שתים עשרה אמה **ואם לא** כו':

היה שם מקום שתים עשרה אמה על שתים עשרה אמה. פי' בין גדר לגדר:

ניטל המחול ומותר לזרוע בין גדר הפנימית לגפנים וא"צ להרחיק רק ד"א מהגפנים כאילו אין שם גדר כלל:

ובלבד שתים עשרה על שתים עשרה. פי' שיהיה כל האורך שתים עשרה אמה רוחב שתים עשרה אפי' מיצר והולך אח"כ:

הלכה ב

והעומד רבה על הפרוץ צ"ל ופרוץ רבה על העומד:

אין בעומד ארבעה צ"ל ויש בעומד ארבעה:

א"ר יונה כמחיצת שבת כן מחיצת כלאים צ"ל להיפך כמחיצת כלאים כן מחיצת שבת פי' שאף בשבת מותר בצורת הפתח ביותר מעשר:

א"ר יוחנן מעשה עד א"ר זעירא צ"ל למעלה קודם אר"ל בשם ר' יהודה:

בן קרחה מיותר:

עד שמיעטן עד כזה ט"ס וצ"ל עד שהעמידן על עשר א"ל כזה כו':

לענין שבת שהפאה מצלת צ"ל שאין הפאה מצלת:

א"ר יונה אמר אמר הראשון מיותר:

מה אמרת עד רבנן דקסרין ט"ס וכצ"ל מהו מלמעלן או מן הצד. פי' אם צריך גבי צוה"פ שיהיה דוקא מלמעלן או אף מן הצד שפיר דמי:

ומפרש אין תימר מן הצד כ"ש מלמעלן. דמן הצד אינו חשוב פתח כ"כ כמו מלמעלן:

אין תימר מלמעלן. פי' אז דוקא מלמעלן אבל מן הצד לא:

ופשיט ליה מהא דאמר ר' חגי. דפשיטא ליה דחבלים א"א לעשות אלא מן הצד. וע"ז קאמר שפיר אין תימר מן הצד. פי' אף מן הצד שפיר דמי:

יאות א"ר חגי. פי' יאות מוכיח ר' חגי שאין פאה מצלת ביותר מעשר דאל"כ למה לי שלשה חבלים כו':

אין תימר מלמעלן. פי' אבל מן הצד לא:

לא אמר ר' חגי כלום. פי' דאיכא למימר לעולם הפאה מצלת יותר מעשר והא דעשה שלשה חבלים היינו משום דחבלים אי אפשר לעשות אלא מן הצד:
ומשני רבנן דקסרין אמרין כו' כמין דוקרין. פי' אז יכול להניח החבל מלמעלה וא"כ אפי' תימא אין צוה"פ מציל אלא מלמעלה מוכיח ר' חגי שפיר שאין צוה"פ מציל ביותר מעשר דא"כ למה לי שלשה חבלים יעטה כמין דוקרין ויניח עליו חבל אחד:
פאה אינה מצלת מרוח אחת עד שתהא מגופפת מד' רוחותי'. פי' דהפאה מלמעלה ושני קנים בצדדין וסבר הירושלמי דצריך שיהיו הקנים נוגעין בקרקע וא"כ הם ד' רוחות מעלה ומטה ושני צדדין משא"כ בקורה שא"צ קנים כלל ואפי' מונחת על המבוי מותר:
א"ל פאה מצלת צ"ל אין מצלת:
סוף סכך עד מה בין צ"ל למעלה קודם פאה מהו שתציל בסוכה:
מה בין זה לזה עד א"ר אבהו צ"ל למעלה קודם א"ר פנחס:
כל אילין מילייא. פי' דאמרת לעיל שהפאה מצלת אפי' בד' רוחות כמעשה דרשב"ל בכלאים:
לענין משא ומתן. פי' לענין פלפול אבל להורות להתיר פאה בשבת לא מק"ו מסוכה:
לא ריב"ן מיותר:
פרוץ מרובה על העומד אסור צ"ל אף כנגד העומד אסור. פי' דכיון דליכא ארבעה מקום חשוב בטיל ליה לגבי פרוץ כיון שהפרוץ מרובה:
ליתכאן מג' ועד ד'. פי' דאפי' עומד מרובה על הפרוץ אסור:
דיש כאן פרצה ג'. פי' להחשב פרצה **ואין כאן מקום ד'** להגן על הפרצה וא"כ בטל לגבי הפרצה:
ר' יוסי בר בון כו' פליג על ר' יודן וסובר דבעומד מרובה על הפרוץ אף בפחות מד' מותר:

הלכה ג

והוא שזרע כנגד האמצעי צ"ל והוא שזרע כנגד כולן. פי' דלא תקשי אמאי דחשיב הא בעדיות גבי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה הא פעמים הוי להיפך דהיינו כשזרע כנגד הקרן זוית דלב"ש קידש שתי שורות דהיינו עשר גפנים ולב"ה לא קידש אלא שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב מכאן ואחת יוצא זנב מכאן דלא הוי אלא ששה גפנים וכן אם זרע כנגד האמצעית ואינו יודע לאיזה [צד] קרובה בין לב"ש בין לב"ה ששה:
וע"ז משני בשזרע נגד כולן. פי' כל הצד אז הוי ודאי ב"ש לקולא דלא קידש אלא שורה אחת ולב"ה קידש שתי שורות ולכך חשיב התם בעדיות:

אוסר את כל השורה צ"ל אוסר שורה. פי' היינו חמשה גפנים האמצעים ושתים מכאן ושתים מכאן:

הרי אלו אסורות ואם לאו הרי אלו מותרות ט"ס וכצ"ל הרי זו אסורה ואם לאו הרי שתיהן אסורות:

איזהו שורה אסור ט"ס וכצ"ל אוסר שורה זו וזו:

על דעתיה דב"ש אוסר כל השורה ט"ס וצ"ל אוסר שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן:

זנב מכאן ושתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב מכאן ששית כו' ששית עד מתני' ט"ס וכצ"ל **שלישית איזו היא ומפרש שלישית שבראשונה** פי' שבשורה ראשונה:

ראשונה שבשלישית. פ' שבשורה שלישית:

הלכה ד

מן ר' יונה עד מתני' ט"ס וכצ"ל ר' יונה בעי נטע שלש כנגד שלש ואחת מכוונת כנגד האמצעי אם רואה אותה כאלו אחרת נטוע כאן וכאלו אחרת נטוע כאן לעשותה כרם גדול. פי' הא פשיטא לי **שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב אתה רואה אותה כאלו אחרת נטוע כאן**. פי' הא נמי פשיטא לי:

אלא הא מבעיא לי היה שלש כנגד שלש ואחת מכוונת כנגד האמצעי ואחת יוצא זנב מכאן רואין אותו כאלו אחרת נטוע כאן לית יכיל שאין זנב לכרם גדול:

ומשני תמן בשעה שהוא גדול. פי' דהיינו שאם היה שלש כנגד שלש (כנגד שלש):

ברם הכא ליתן זנב לכרם קטן ולעשותו גדול. פי' הרי התם אינו כרם גדול אלא מחמת רואין לזה רואין אמרינן:

הלכה ו

תוכו שמונה חוצה לו ששה עשר ט"ס וכצ"ל תוכו ששה עשר. פי' בכרם גדול **חוצה לו** פי' עבודת הכרם:

ארבעה פי' וא"כ ליכא למילף מתוכו שיהיה חוץ ממקום כרתין דאפשר דחוץ לו הקילו:

אתיא דראב"י כב"ש. פי' הא דאמר ראב"י במתניתין אפי' חרבה האמצעית כו' לא יביא זרע לשש אתיא כב"ש:

כמה דב"ש אמרי שורה אחת כרם כן כו' וא"כ הוי קרחת הכרם ובקרחת גופא ס"ל כב"ה דדי בשש עשרה אמות:

ואח"כ מקשי מה נפשך פי' כיון דסבר שורה אחת כרם א"כ מאי קאמר שאילו מתחילה נטען היה מותר בשמונה דמשמע שאם היה שמונה אמות מותר להביא זרע לשם ואמאי

מותר אפי' תימא אין מצטרפין בשמונה להיות נקרא כרם אחד מ"מ הם שני כרמים וצריך ליתן כדי עבודה לזו דהיינו ד"א וכדי עבודה לזו:

ומשני ר' יודן לא אמר כן. פי' דאמר דלא אמר ראב"י היה מותר בשמונה אלא בשמונה היה אסור ובשמונה וכ"ש היה מותר:

ועוד משני אית דבעי כו' שאילו מתחילה. פי' דה"פ דמתני' דשאילו מתחילה נטען פי' כמו שהוא היום אם הי' נוטע מתחילה כן דהיינו ט"ז על ט"ז היה מותר ובשמונה היה מותר בשמונה אמות ולהביא שם זרע שהיה נותן עבודה לזו ד"א ולזו ד"א וזורע את המותר:

ר' יודא בן פזי בשם ר' יוחנן כו'. פי' שהוא מתרץ הכי הא דאמר ראב"י שאם חרבה האמצעי אסור בששה עשר לאו משום דסבר דשורה אחת כרם אלא משום דסבר החמירו בחורבנו יותר מבמטעתו שבתחילת מטעתו מותר בשמונה כדין כרם קטן שאין מצטרפין בשמונה אמות אבל בחורבנו אוסר בששה עשר והשתא לא קשה כלום:

אלא כר' ישמעאל תי' אלא מיותר:

הלכה כדברי המיקל. והיינו כר"מ דאף בשמונה אמות מותר:

הדרן עלך קרחת הכרם

פרק ה

הלכה א

מחוי לחברייא. פי' הא דקתני במתני' עשר גפנים לבית סאה ומפרש **תשעה שורין מן שבע שבע**. פי' שבכל שורה יש שבעה אילנות וכל שורה רחוקה מחברתה שמונה אמות:

נסב שורה פרח שורה. פי' בכל הכרם היה שורה אחת נשארת קיים ואחת נחרבת לשתי וכן לערב א"כ מאותן של שבעה נשתיירו ד' ומאותן התשעה נשתיירו ה' ד' פעמים ה' הוא כ':

ע"ז קאמר נשתיירו שם עשרים גפנים נסב תרתי מכא ותרתי מכא. פי' מאותו צד שהיו שם חמשה היה (בטל) [נוטל] שתים מכאן ושתים מכאן ומניח את האמצעי וכן מצד השני א"כ נשתיירו שם שני שורות שבכל אחד חמשה ושני זנבין מב' צדדין. ואח"כ נוטל אחת מכאן ומצד השני משורה השני' נוטל עוד אחת והשתא נשארו שלש כנגד שלש וד' זנבין:

והשתא מפרש את רואה כו' וא"כ ממילא מכח אותן העשרה נאסר כל בית סאה אבל בזוית מותר לזרוע. וע"ז קאמר שאין לאסור הזנב ג"כ מחמת שאני רואה את הזנב כאילו נטוע לרוחב נגד אותו הזנב:

על זה קאמר שאין זנב לזנב. פי' שאין מותחין הזנב שיהי' שורה עם אותו הזנב שנמתח אלא עם הגפנים העומדין כנגדן נמתח הזנב:

הדא אמרת שאין זנב לכרם גדול עד **הדא פשיטא שאילתא דר' יונה.** פי' דר' יונה בעי לעיל הדא מילתא אם עושין זנב לכרם קטן לעשותו גדול או לא:

והשתא מפרש האיך אסור מכח זה כל הבית סאה נמצאו ששים וארבע. פי' באותו צד של תשעה יש שמונה אוירים וכל שורה רחוקה מחברתה שמונה אמות א"כ הוי שמונה פעמים שמונה דהוי ס"ד ובאותו צד של שבעה יש ששה אוירים וששה פעמים שמונה הוי ארבעים ושמונה ובית סאה הוי חמשים על חמשים וכאן אינו אלא ארבעים ושמונה:

נסב לון תרתי מכא. פי' מאותן האורך העודף שתי אמות על רוחב **ויהב לון הכא נמצאו ארבעים ושמונה אורך על רוחב חמשים:**

חד ביני מיותר:

ועקר חד ביני ויהב כא. פי' עוקר עוד שתי אמות והב התם נמצאו חמשים על חמשים וי"ב אמות על אורך ארבעים ושמונה עודפין על בית סאה פחות שתי אמות:

קרח שש עשרה על שש עשרה. פי' שהרי בתחילה נטעו שמונה על שמונה ולבסוף כשנחרב דבינים הוי שש עשרה וכשאתה מותח הזנבין שיהיו שוים להגפנים העומדים נשאר קרח בזוית שש עשרה על שש עשרה ששם אי אתה יכול למתוח שהרי אין זנב לזנב:

עבודתו בשמונה אמות. פי' מפני שכבר נחרב ואתיא כמאן דמחמיר בחורבנו יותר מבמטעתו:

והשתא מקשי דמשמע במתני' דאינו אסור אלא בית סאה **והשתא מסיק למילתיה אין תעבדיניה הוא ועבודתו לתוך בית סאה.** פי' א"כ לא נשתייר מקום פנוי שמותר ליזרע שם אלא בכל זוית שמונה על שמונה וד"פ שמונה על שמונה הם רנ"ו וכשתחשוב היתר שיש כאן על בית סאה דהיינו י"ב פעמים ארבעים ושמונה פחות ד"א דהיינו שתי אמות על שתי אמות והוא תקע"ב וכשתטול רנ"ו מתקע"ב נשתיירו יתר מבית סאה תלת מאוון וששה עשר:

אין תעבדיניה חוץ לעבודתו. פי' שלא תחשוב לשיעור בית סאה אלא עד מקום שהגפנים וכלה (יכלו) שם כשתמתח הזנבין כנגד הגפנים א"כ לפ"ז אין אתה חושב כל הזויות

ובכל זוית שהוא ט"ז על ט"ז הוא רנ"ו ד"פ רנ"ו הוא אלף וכ"ד וכשתטול מהן התקע"ב אזי נשאר חסר מבית סאה תנ"ב:

וכשיפלגו. פי' כשתעשה אוירים יותר רחוקים זה מזה א"כ נחשבין כיחידין ולא הוי כרם כלל:

אין תימר ברוצף. פי' כשתעשה יותר קרובים זה מזה:

הא תנינן מ"ד בפנים בתוך טפח. פי' הכי קים ליה:

זורעין צ"ל זרעים:

ואיזו כרם דל תי' ואיזו מיותר:

כרם דל א"ר יונה כו'. פי' הוא מפרש הלשון אמאי נקרא כרם דל:

ומפרש דל בגפנים ועשיר בעבודות. פי' שאתה נותן לו עבודות הרבה:

הלכה ב

כשהיו שש כנגד שש. פי' שאינו יודע איזה מהן מהחיצונות נחשב כאילו אינו החיצונה שמכאן או שמכאן ע"ז קאמר ר"ש מה שאת רואה כאילו אינן. הרי הן עיקרו של כרם:

אבל אם היו חמש כל עמא מודו. פי' אפי' ר"ש מודה שאת רואה השנייה והרביעית כאילו אינן:

ור' מנא. פליג ואמר להיפך דלא פליגי ר"ש ורבנן אלא בחמשה על חמשה אבל בששה אף רבנן מודו דאין את רואה את האמצעי כאילו אינן שאין אתה יודע איזו היא אלו או אלו:

כאילו אינן אילו אילו ט"ס וכצ"ל כאילו אינן אלו אלו או אלו אלו:

שמותר לדלותן ע"ג גפנים ט"ס וכצ"ל שמותר ליזרע בתוך ארבע אמות שלהן א"ר מנא כו':

כך הם חלוקין בשכונת קברות. הדין כן אם יודע שטמון שם אסור לפנות ואם לאו מותר לפנות והאיך אני יודע אם נטמן שם לדעת או לא ואמרו התם אם יש בין קבר לקבר ד"א אמרי' לדעתן הונח שם ואם רצופין אמרי' גל נפל עליהן ופליגי התם ר"ש ורבנן באם בא ומצא רצופין דרבנן אמרי אסור להפנות ור"ש מתיר ורצה בתחילה לומר דאזלין לטעמם לרבנן דסברי הכא רואין את האמצעים כאילו אינם גם שם אינו בטל מתורת קברות מחמת שהם מונחים רצופים ור"ש דסבר הכא שאינו כרם אף התם מחמת שהם רצופים נבטלו מתורת קברות:

ודחי ר' יונה לא דמיא. פי' שאין דומין להדדי:

תמן מרווחין ורצפן כו'. פי' אם היה יודע שבתחילה היו מרווחין ואח"כ רצפן בודאי אסור משום קברות אפי' לרבנן דלא מבטלי להו הרציפה מתורת קברות:
רצופין ומרווחין אין כו'. פי' אם היה יודע שבתחילה היו רצופין ואח"כ רווחן אף רבנן מודו שאין להם שכונת קברות ומותר להפנות משם כיון דבתחילה לא נקברו שם לדעת:
ברם הכא מרווחין ורצפן במחלוקת. פי' אף במרווחן ורצפן כשיודע בודאי ג"כ מחלוקת דר"ש ורבנן:
ברצופין ורווחן דברי הכל. פי' הכל מודים אפי' ר"ש דהוי כרם דלא איכפת ליה מה שהיו בתחילה אלא אזלינן בתר השתא ולא פליגי הכא אלא ברואין פי' אי אמרינן רואין את האמצעים כאילו אינן:
ברם הכא צ"ל ברם תמן מה פליגין. פי' כיון דביודע כ"ע מודו כדפרישית א"כ במה פליגין התם גבי שכונת קברות:
ואמר כשבא ומצאן רצופין. פי' שאינו יודע מה היה בתחילה ועכשיו מצא אותן רצופין:
ר"ש אומר כו':

הלכה ג

מה פליגין. פי' ראב"י ורבנן וסברי דאם אינו מבריק אסור (לכ"ע) היינו **כשיש שתי שורות מכאן** כשיעור כרם:
אבל אם אינו אלא שורה אחת מכאן. פי' דאז אינו כרם אלא ע"י צירוף אז החריץ מחלק ביניהם ואפי' לרבנן:
מכיון שהוא מגיע נגד שלש. פי' שלא ישתייר שלש גפנים לבד מהחריץ אז לכ"ע בטל הכרם ומותר ליזרע:
תני פחות מכאן אסור. פי' דקאי על מתני' דקתני ואם לאו הרי הוא כגת תני עלה דאם פחות מכאן אסור:
ועל זה מקשי דלא כן מה אנן אמרין. פי' דקס"ד דקאי על עמוק שאם אינו עמוק עשרה טפחים אסור ולכן מקשה למה לי למתני הא אפי' עשרה אסור כדקתני במתני' ואם לאו הרי הוא כגת וא"כ כ"ש תשעה שאינו חולק רשות בפני עצמו:
ומשני מהו פחות מכאן לרוחב. פי' שאינו רוחב ד' אי לא הוה תני הייתי סובר דהוי כסתום:
ומקשי ואמאי לא הוי כסתום **לא כן תני** כו':
ומשני שאויר הכרם מקיפו. פי' לכך אם אינו מבריק אסור אפי' פחות מכאן דהרי אויר הכרם מקיף מכל צדדיו:

אמר ראב"י אי אתם מודים כו'. פי' היא מילתא באנפי נפשה ומייתי ראיה לסברתו דמכח שאויר הכרם מקיפו הוא אוסר יותר:

אלא שאויר הכרם ט"ס וצ"ל א"ל שאויר הכרם. פי' ומשו"ה החמירו כאן יותר מבגבוה:

צריך שיהא שם חלל ארבעה כו' וצריך שיהא עפר על גבה ג"ט. פי' קאי על הא דקתני במתני' שומירה שבכרם כו' ואשמעינן דדוקא שיהא החלל ארבעה בלא הדפנות וגם צריך שיהא עפר על גבה ג"ט ודוקא בעגולה אבל במרובעת אינו צריך:

משלשה ועד ארבעה היא מתני' מיותר וצ"ל בארבעה היא מתניתא. וקאי על הא דקתני הבית שבכרם זורעין אותו פי' דמשמע מיד היינו דוקא בארבעה הא פחות מארבעה כסתום פי' ואינו בית כלל ולכך אסור לזרוע שם:

מג' ועד ד' משלים ד'. פי' אינו רשאי לזרוע עוד אלא משלים עד ד' מהגפן ואח"כ זורע:

ארבעה זורע מיד. וא"כ מתני' דקתני זורעין בתוכה דמשמע מיד היינו נמי בארבעה:

ומשלים ארבעה וזורע מיד ט"ס וצ"ל משלים ארבעה ארבעה זורע מיד:

הלכה ד

והוא שזרע כנגד האמצעית צ"ל אצל האמצעית:

האיך עבידא שבע שורין מן שבע שבע. פי' הירושלמי חושב אותן השורות שהוא מקדש אבל הכרם היה יותר גדול דהיינו אם היה הכרם תשע על תשע שורין וצ"ל בין שורה לשורה ד' אמות ובתשע שורין יש ח' אורין וח' פעמים ד' הוא ל"ב וכשזרע סביב האמצעית הוא מקדש ט"ז אמה לכל רוח והיינו ל"ב אמה על ל"ב אמה והיינו כל הח' אורים וא"כ נשאר שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן כדמפרש בתר הכי שאנו חושבין ד"א אויר חוץ ממקום כרתין וא"כ הוי ל"ב אמה חוץ משתי שורות החיצונות ומכח זה מוכיח נמי לקמן הדא דר"ז דאמר שמונה חוץ ממקום כרתין פי' דלא משערין האילנות בשיעור ריווח כלל מדלא משערין הכא:

צא מהן ארבע גפנים לארבע זויות. פי' שלא נתקדשו משום דאותן ט"ז אמות שמקדש היינו עגולות ובאלכסונן הוא מוסיף שתי חומשין על כל אמה דהיינו ששה אמות ושני חומשין א"כ לא נתקדש באלכסון אלא ששה שורות ושתי אמות פחות שני חומשין:

הדא מסייע לדר"א דר"א אמר מד' כו'. פי' מדאינו מזכיר כאן היו נטועות שמונה על שמונה אלא משום דאינו מקדש כלל:

הלכה ה

בעלה קטן צ"ל בשליקטן אחר כו':

אבל אם ליקט הוא כו'. פי' דאז הוי כמו שלו:

בהדין ירבוזה. פי' שעליו ניכר ההוספה ובזה משערין כל הפירות:
ומניח אחד תי' **אחד** מיותר:

הלכה ו

אין תימר בעומד בלבן צ"ל בשדה לבן. פי' **הא בשדה כרם לא** פי' אפי' סיערתו הרוח לאחוריו נמי אסור דלא הוה ליה ליכנס לכרם עם זרעים:
אין תימר אפי' עומד. פי' וקמ"ל דאפי' בשדה לבן אם סיערתו הרוח לפניו אסור אבל לעולם אפי' בשדה כרם לאחריו מותר:
עבר עבירה ואת אמרת מותר. פי' דמשמע ליה שהיה עובר עבירה שהיה עומד בכרם וזורע ואת אמרת מה שלאחריו מותר:
אם עשבים יופך הכל מותר. פי' דמפרש הלשון אמאי קתני גבי עשבים יופך וגבי אביב ינפץ ולכך מפרש יופך הכל מותר:
אם אביב ינפץ הקשין מותרין כו':
ר"י אמר לעולם הכל אסור. פי' בין עשבים בין אביב והא דקתני גבי עשבים יופך וגבי אביב ינפץ היינו **כהדא דתני כו' את שדרכו כו'**. פי' וזה דרכו בכך וזה דרכו בכך:
אם סביב ינפץ צ"ל אם אביב ינפץ:
הכל מותר אסור צ"ל לעולם הכל אסור:
גדולו אסור צ"ל גידולי איסור:

הלכה ז

והאגין צ"ל והיגין:
והשיפין והחטין ט"ס וצ"ל והחשיפה והאי מין מין דשאים:
ואינו כלאים בכרם צ"ל וכלאים בכרם:
והתני ר' הושעיא אלו הן מיני דשאים כו' והאטד. פי' אלמא דהאטד מין דשאים והיכי תני לעיל הוא מין אילן:
ומשני תמן לברכה. פי' הא דקתני התם גבי אילן היינו לענין ברכה הא לכלאים הוי מין דשאים ומייתי ראיה על אתרוג משום דיש באילן מיני דשאים:
הדרן עלך כרם שחרב

פרק ו

הלכה א

אם בעריס המעוקם שנו מיותר:
ר' יונה בעי עד רבי יוחנן אמר צ"ל למטה בע"ב קודם אמר ר' יוחנן ר' יוסי ור' ישמעאל:

מכוונות הן ואת אמרת אסור צ"ל עריס הן ואת אמרת מותר:

בין הגומות צ"ל בין השורות:

א"ר חנינא מסתברא מודה ר"ל לר"י כו' בגין ב"ה. פי' דלא תימא מתני' לא איירי לר"ל אלא בעריס המעוקם אלא מסתברא דכ"ש בעריס המכוון דהוי עריס והא דמוקי מתני' בעריס המעוקם היינו משום דרצה לאוקמי מתני' שיהא אף אלי'בא דב"ש עריס:

ומודה ר"י לר"ל בעריס המעוקם שנו. פי' דלא תימא לר"י לא הוי עריס המעוקם עריס כלל בא להשמיענו דלדינא סבר ר' יוחנן דאף עריס המעוקם הוי עריס אלא שאמר שאינו מוכרח לאוקמי מתני' בהכי ומתני' איכא לאוקמי בעריס המכוון ובגין ב"ה:

בגין ר' יוחנן בן נורי. פי' דמריב"נ מוכח דאף ר' יוחנן מודה דמתני' איירי אף בעריס המעוקם וכדפרי' מדאמר טועין כל האומרין כן משמע דליכא עריס כלל בין בעריס המעוקם בין בעריס המכוון דאם לא כן **מה איתי בה כל** פי' הוי לה למתני טועין האומרין כן מדאמר כל האומרין משמע דמתני' איירי בין בעריס המעוקם בין בעריס המכוון ומשו"ה קאמר כל אפי' אותן שאומרים בעריס המכוון נמי טועין אלמא דמתני' איירי אף בעריס המעוקם:

מה איתי בה טועין צ"ל מה איתי בה כל:

בין כמ"ד מעיקר הגפנים מושחין בין כמ"ד מעיקר הגדר מה ביניהן ט"ס וצ"ל בין לר' יוחנן בין לר"ל מה ביניהן. פי' כיון דתרווייהו סברי דמתני' איירי בין בעריס המכוון בין בעריס המעוקם א"כ מאי נפקא לן דר"ל מוקי מתני' בעריס המעוקם ומודה דמתני' איירי אף בעריס המכוון ור"י מוקי מתני' בעריס המכוון ובגין ב"ה ומודה דמתני' איירי אף בעריס המעוקם:

ומשני תיפתר שהיו הכרתין נתונין מקצתן בתוך ד"א ומקצתן חוץ לד"א. פי' ויש חמשה גפנים חוץ מאותן שחוץ לד"א:

מ"ד בעריס המעוקם שנו. פי' משמע דסבר דמעוקם ומכוון כי הדדי נינהו מדלא דחיק לאוקמי מתני' במכוון ובגין ב"ה וא"כ הכא הוי כמו חד עריס ומושחין מאותו שחוץ לד':

ומ"ד בעריס המכוון שנו ובגין ב"ה. פי' דלא רצה לאוקמי למתני' בעריס המעוקם אלא בגין ר' יוחנן בן נורי אבל בתחילה דחיק לאוקמי יותר בעריס המכוון ובגין ב"ה אלמא דסבר דעריס המעוקם לא הוי עריס כל כך כמו עריס המכוון ולכך כי מקצתן בתוך ד' כו' נמי לא הוי כחד עריס ובפני עצמן לא הוי עריס שהרי הם חוץ לד' לכך לא משחינן אלא מאותן שבתוך ד':

מקום שהחוט כלה אסור והשאר מותר. פי' ואותן שחוץ לד' הוי כגפנים יחידים:

ועוד יש נ"מ היה שם שתי אמות. פי' שהיו מקצתן סמוך לגדר ממש ומקצתן בתוך שתי אמות לגדר וכלין בתוך ד':

מ"ד בעריס המכוון שנו. מניחין מאותן הסמוכים לגדר:

ואינו אסור אלא שתי אמות. פי' שתי אמות רחוק מכל הגפנים:

מ"ד בעריס המעוקם שנו. מניחין מאותן ששתי אמות לגדר:

ואסור עוד שתי אמות:

מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ניחא מ"ד מעיקר הגדר מושחין ט"ס וכצ"ל **מ"ד בעריס המעוקם שנו מושחין מאותו שחוץ לד' מ"ד בעריס המכוון שנו מושחין מאותו שבתוך ד' ומקום שהחוט כלה אסור** כו':

מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ט"ס וצ"ל מ"ד בעריס המכוון שנו:

מ"ד מעיקר הגדר מושחין ט"ס וצ"ל מ"ד בעריס המעוקם שנו:

עד שתי אמות צ"ל עוד שתי אמות:

ומקשי מאן דאמר מעיקר הגפנים מושחין ניחא. פי' דהכא נמי דקתני אם אין שם ארבע אמות היינו נמי מאותו הגפן שעומד באותו צד:

ר' יוסי ור' ישמעאל ור"י בן נורי שלשתן אמרו דבר אחד. פי' דכולהו סברי דאף שלא היה אסור כלל כי ליכא ד' אמות חובש ואסור להביא זרע לשם:

ר' ישמעאל כו' על גינה קטנה שהיא מוקפת עריס. פי' מבחוץ שמן הדין היה מותר להביא זרע בתוך המחיצות שהרי לא אסור בעריס אלא אותו צד שבגדר שהגפנים עומדים שם אבל מצד השני של הגדר מותר והכא משום שמקיפו מכל צדדיו קאמר ר' ישמעאל דאם אין ד"א בטל לגבי גפנים ואסור להביא זרע לשם:

מ"ד מעיקר הגפנים מושחין אותו ניחא. פי' גבי עריס דמתני' דצריך למדוד ד"א פליגי בית שמאי וב"ה אי מודדין מעיקר הגפנים או מן הגדר והכא אי תימא שמודדין מעיקר גפנים ומסתמא ר' ישמעאל נמי סבר כן והכא דאמר אם אין מלא בוצר וסלו מכאן היינו נמי ד"א מעיקר הגפנים וסבר דאם אין ד"א בטל:

ניחא. פי' שפיר אתיא הא דמדמי הא לדר' יוחנן בן נורי דריב"נ נמי סבר דאין עריס כלל ואפ"ה אם אין בין עריס לגדר ד"א לא יביא זרע לשם וא"כ הוי שניהם דומין דבשניהם תלוי הדבר במקום ד"א:

מ"ד מעיקר הגדר מושחין. פי' דבמתני' מושחין מן הגדר וא"כ מסתמא נמי ר' ישמעאל סבר כן דבהא ודאי לא פליג אלא ר"י בן נורי והא דא"ר ישמעאל הכא אמה בוצר ואמה סלו היינו ודאי מעיקר הגפנים מדתלי בבוצר וסלו וא"כ **אין אותו הגדר ממעט** פי' אפי' כשיש אמה בוצר ואמה סלו מן הגפן מ"מ מן הגדר אינו ד"א דהגדר ממעט ושמעינן לר'

ישמעאל דצריך למשוח מן הגדר וא"כ אין ראיה דר' ישמעאל סבר דאם אין מקום ד"א בטל כר' יוחנן בן נורי דהא חזינן לר' ישמעאל דסבר אם יש מלא בוצר וסלו מן הגפן אע"פ שאין ד"א מן הגדר מותר להביא זרע וא"כ אפשר דלא תלוי כלל בד' אמות לר' ישמעאל לפי זה לא אסרו דבר אחד עם ר' יוחנן בן נורי:

ומשני תיפתר בשהיו חבוקין לכותל. פי' דאז אף בין הגדר יש ד' אמות דאין הגדר ממעט אז הוי דבר אחד עם ריב"נ דגם לר' יוחנן ב"נ אם יש ד"א בין הגדר ולגפנים מותר להביא זרע לשם:

ר' יוסי דתנינן ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א כו'. פי' דקאי על מתני' דקתני עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך קרן וכלה פי' שהיה כותל כמין גאם ולצד אחד היה ארבעה גפנים לצד חוץ וגפן אחד יוצא לצד השני וגם שם יש כותל ארוך סברי רבנן דאין צריך אלא ליתן עבודתו דהיינו ששה טפחים ולזרוע את המותר וקאמר ר' יוסי דאם אין שם ד"א פי' באותו הגדר לא יביא זרע לשם:

מ"ד מעיקר הגדר מושחין אין אותו הכורת ממעט. פי' למ"ד דבמתני' מושחין מעיקר הגדר א"כ הכא נמי דקתני אם אין שם ארבע אמות היינו נמי אם אין בכל הכותל ד' אמות דמושחין מאותו הכותל שבצדו וע"ז מקשי ואין אותו הכורת ממעט מד' ואפ"ה מותר להביא זרע לשם אלמא שאינו מקפיד שיהיה בו דוקא ד':

ומשני תיפתר שהיה חבוק לכותל. פי' ואינו ממעט מד"א לכך קתני סתמא אם אין שם ד"א אבל באמת אם לא היה חבוק לכותל היה צריך למשוח ד"א מהגפן:

והכין ר' יוחנן בן נורי דהכא. פי' במתני' דסבר שאין עריס כלל ואפ"ה אם אין שם ד"א בין עריס לגדר אסור להביא זרע לשם:

כדברי מי שהוא מיקל בחו"ל. פי' דלא בעינן אלא ג"ט כר"ע:

הלכה ב

משום מראית עין וחכ"א עד שיגום מעם הארץ:

משום ב"ש מיותר:

דלא אנן צ"ל דלא כן:

והתני שתי שורות במדריגה. פי' דקתני בתוספתא וכן שתי שורות במדרגה אם אין בין שורה לחברתה עשרה טפחים אסור א"כ משמע דהיינו אותן שתי שורות במדרגה אחת א"כ הא דקתני התם אם אין בין שורה לחברתה היינו ודאי שלא יהיה גבוה מדריגה דהא שתיהן במדריגה אחת היא אלא גבוה שורה וא"כ נפשוט הא דקתני במתני' גבוה היינו נמי גבוה שורה דשיפוע המדריגה כלמטן:

ומשני א"ר מנא כל אותן עשרה טפחים שבמדרגה יעשו אותן מקום בפני עצמן. פי' לעולם שפוע המדרגה כלמעלן ואפי' אין השורה גבוה מחברתה אלא טפח כיון שהמדרגה גבוה עשרה אינה מצטרפת והא דקתני גבי וכן שתי שורות אם אין בין שורה לחברתה לאו דצריך להיות השורה גבוה מחברתה עשרה אלא דכל עשרה טפחים חשוב מקום בפ"ע דהיינו אפי' אם שורה א' בטפח תשיעי ושורה א' בטפח י"א הוי כמו שיש בינם עשרה טפחים וא"כ הא דקתני הכא אם אין בין שורה לחברתה היינו נמי בכה"ג שלא יהיה סיום עשרה טפחים בין שורה לשורה:

אית לך מימר עד א"ר מנא ט"ס וכצ"ל אית לך מימר גבוה מדרגה אלא גבוה עשרה:

הלכה ג

חזקיה אמר משלשה ועד ד' עד עד היכן מיותר כאן:

עד היכן. פי' בכמה אסור לזרוע תחת המותר:

ומפרש עד ד"א אבל יותר מד"א מותר לזרוע אותו המותר מד"א ור' אחא מפרש **עד שש אמות**:

אם היו שתי אפיפיריות מותר. פי' והגפן על פיפיור אחד אותו פיפיור השני מותר ומשמע בכל [ענין] אפי' דרכו ללכת הגפן ג"כ על אותו פיפיור מותר כל זמן שלא הלך:

א"ר חנינא תנא ופליג ט"ס וצ"ל ר' חנינא פליג ואמר אם היה דרכו לפסע אסור. פי' דאם היה דרכו של גפן לילך ג"כ על אותו פיפיור אסור כמו פיפיור אחד:

כאן צריך להיות הא דלעיל **חזקיה אמר משלשה ועד ד' היא מתניתא**. פי' הא דקתני אם היו שתי פיפירות מותר היינו משלשה ועד ד' דהיינו שאין בין פיפיור ד' ויש יותר משלשה:

ומפרש פחות משלשה כסתום. פי' דאם אין ביניהם ג' אז הוי כסתום וא"כ הוי כמו אפיפיור אחר ואפי' אין דרכו לפסע יהא אסור:

ארבעה נחת לה. פי' אם יש ארבעה ביניהם א"כ לא הוה פליג ר' חנינא ואמר אם היה דרכו לפסע אסור דהא בודאי אין דרכו לפסע כשיש ארבעה אלא נחת לה. פי' בינתים:

ר' יעקב בר אחא כו' במתני' צ"ל כמתני':

סימנא דכלים כלאים. פי' כמו דגבי כלאים דבר שהוא מבטל חשוב כמו תחת הגפן עצמו ודבר שאינו מבטל אינו חשוב כמו גפן עצמו כן גבי כלים אם מבטל הקשירה חשוב חיבור ואם לאו אינו חשוב חיבור:

דלכן מיותר:

הלכה ד

לית הדא פליגא עד וכל שהוא ט"ס וכצ"ל לית הדא פליגא על דר"י דר' יהודה אמר שמונה אמות וכל שהוא. פי' דאמר לעיל על הא דראב"י דאמר שאילו מתחילה נטען היה מותר בשמונה עליה קאמר דר' יודן לא אמר כן אלא שמונה אמות אסור שמונה אמות וכל שהא מותר:

ולמה לא תגיתה פי' דהכא קתני במתני' כל מידות אין בהן ועוד חוץ כו' וא"כ יש בהן עוד ועוד כל שהוא:

ומשני כהדא דא"ר יוחנן כו':

ולא תסבור מיותר:

למה לי נן צ"ל למה אנן אמרין כו' והתנינן כו' מכאן מוכח דלא היה להם הגירסא במתני' שאמרו חכמים בכרם דאל"כ לא הוי מקשי מידי דהא בכרם דוקא אמרו שאין בו ועוד:

נטע אחת עשרה גפנים ואח"כ נפסקה האמצעית בין שנטע כו':

קשיתיה קומי ר' יעקב בר אחא ניחא פסקי עריס שרף דברי חכמים חלוקים עליו כו'. פי' ניחא הא מה דמביא מעשה מה ששרף משום שדברי חכמים חלוקים עליו דהכי קים להו שיש חכמים חלוקים עליו כדקתני במתני' מותר פסקי עריס אסור ואינו מקדש וכדמפ' בגמ' דמותר פסקי ענייס ו' טפחים:

אבל אין תימר בין עריס לגדר שרף דברי חכמים חלוקים עליו. פי' בתמיה הא ודאי אין חולקין עליו ששורפין על בין עריס לגדר וא"כ למה לו להביא:

ומשני ולא שמיע דא"ר יעקב בר אחא איתפלגון כו' עריס עצמו מהו ט"ס וצ"ל **בין עריס לגדר מהו**:

והוא שיהא בקרן זוית ארבעה טפחים כדי מקום פי' הא דקתני במתני' דעריס שהוא יוצא מן הכותל וכלה שנותנין לו עבודתו דהיינו ששה טפחים מן הגפן מפרש בגמ' דהיינו דוקא כשיש בכותל היוצא ד"ט כדי מקום אז אין נותנן עבודה אלא לגפן אבל אם אין ד"ט אז בטל כל הגדר לגבי גפן ומודדין ששה טפחים מסיף גדר:

כאילו שפוד של מתכות תחוב בו. פי' הא דקתני במתני' הפרח היוצא מ' העריס כו' ננגדו אסור מפרש דהיינו שרואין כאילו שפוד של מתכת וכו' ומתוח כל כך ואז כל מה שכנגדו אסור אפי' עכשיו כשהוא נכפף אינו כנגדו אסור:

עד מקום שהוא נקמז. פי' דאינו אסור אלא עד אותו מקום שהוא עומד נכפף והראש תלוי למטה מקום שהוא (נתחב) [נכפף] אסור והשאר מותר:

את אחר מותר צ"ל אתה אומר מותר:

הדרן ערך איזהו עדים

פרק ז

הלכה א

אי משום זרעים באילן. פי' דאסור במבריך לזרוע על גבהי כשאין שם ג"ט משום זרעים באילן:

למה לי גפן. פי' למה לי למתני במתני' גפן הא אפי' בשאר אילנות אסור:

אי משום עבודה. פי' דבמבריך את הגפן אפילו אינו עפר על גבה ג"ט אין אסור משום זרעים באילן אלא משום עבודה ולהכי תני גפן דעבודה לא שייכא אלא גבי גפן והא דבעיא ג"ט עפר היינו כמו הרחקה:

וע"ז מקשי לתני ששה דהא עבודת גפן ששה טפחים:

ומשני כר' עקיבא, פי' דלא בעי הרחקה אלא שלשה:

ומקשי אין כר"ע אפי' מן הצד נמי. פי' אין תימר דמתני' איירי משום עבודת הגפן והעפר שע"ג הוי הרחקה כמו שהוא מרחיק מן הגפן וא"כ אמאי קתני במתני' דאם אין עפר על גבה לא יביא זרע עליה משמע הא מן הצד שפיר דמי ואמאי כיון דמשום עבודת הגפן אפי' מן הצד יהא אסור:

ומשני במבריך ליכא איסור אלא משום זרעים שע"ג דגפן אבל משום עבודת הגפן כיון שהוא טמון בארץ אינו אסור אפי' אין עפר על גבה שלשה טפחים וכן משום זרעים באילן:

אפי' מן הצד ניתני ג' ט"ס וצ"ל אפי' מן הצד נמי:

תמן הכא. צ"ל להיפך הכא תמן:

אין השרשים מהלכין מן הצד. פי' מדאינו אוסר לזרוע מן הצד משום זרעים על גבי הגפן:

מי רגלים ומי רגלים עד את המחרישה מיותר:

והוא שאין הראשון נראית. פי' הא דקתני במתני' בארכובה שאין מודדין אלא מעיקר השני היינו שאין הראשין נראה שכולו מכוסה בעפר:

אבל אם הראשין נראה נותן ששה טפחים לכאן כו'. שמודדין מן שניהם:

הלכה ב

בינתים. חסר כאן וצ"ל **תמן תנינן הנוטע שתי שורות אם אין בינתים שמונה אמות לא יביא זרע לשם זרע בינתים מהו ר' יוחנן אמר** כו':

מה נפשך עד א"ר יוסי ט"ס וכצ"ל מה נפשך ברם גדול שנטע מטע ט"ז על ט"ז. פי' אי איירי בכרם גדול א"כ מסתמא נטע ט"ז על ט"ז כדרך כרם גדול א"כ **למה לי חורבנו**

אפי' מטעתו. פי' למה לי דקתני במתני' מותר חורבן הכרם שאינו מקדש אפי' לא נחרב כלל נמי אינו מקדש המותר שמד' אמות לכאן וד' אמות לכאן:
אי בכרם קטן שנטע שמונה על שמונה אין לו מחול. פי' וא"כ אמאי קתני במתני' מותר מחול הכרם דמסתמא בכרם א' איירי הא בכרם קטן אין לו מחול:
בתוכו אסור ואינו מקדש. פי' לר"ל דסבר גבי פחות משמונה בכרם קטן שאינו מקדש:
חוצה לו לא כ"ש. פי' שאינו מקדש וא"כ אמאי קתני הכא מותר מחול הכרם שאינו מקדש דהיינו המותר מד"א ואי בכרם קטן הא אפי' אם נטע פחות משמונה על שמונה לא מקדש כלל לר"ל:
ודע דכל מה דקתני הכא שמונה ושש עשרה היינו פחות משהו דאל"כ בכרם גדול שנטע מטע שש עשרה היה מותר אפי' לכתחילה להביא זרע לשם וכן בכרם קטן בשמונה אמות כדקתני במתני'. ואין להקשות דהכא משמע דהא דאין לכרם קטן מחול היינו לענין שלא יקדש אבל להביא זרע אסור להביא זרע במחול ולעיל משמע דאין לו מחול כלל. דאיכא למימר דהא דקתני לעיל נמי שאין לו מחול היינו בשתים עשרה כשאר מחול הכרם אבל בשמונה אסור להביא זרע אבל אינו מקדש כמו תוכו:
ומשני אלא כי אנן קיימין כרם גדול. פי' דהיינו שיש לו כמה שורות אלא שנטע על מטע כרם קטן דהיינו שמונה על שמונה לכך בתחילת מטעתו מקדש ד"א מכאן וד' אמות מכאן וצריך לומר מותר חורבן הכרם וגם יש לו מחול:
א"ר יוסי כו':

הלכה ג

אין לי אלא כרמך כרם אחר מנין ט"ס וצ"ל **כרם אחרים מנין**. פי' דהיינו שיהא חייב אפי' זרע כרמו של עכו"ם כלאים:
כרם ולא כלאים ט"ס וצ"ל ולא כרמך. פי' דכתיב ותבואת הכרם והתם לא כתיב כרמך אלא כרם לרבות של עכו"ם וחייב:
דר"מ היא. פי' הא דמרבה הכא דאף בשל גוי אסור לזרוע כלאים אתיא כר"מ דאמר אין קנין לנכרי בא"י דא"כ הוי כמו של ישראל אחר ולכך אתי שפיר הא דקתני בברייתא של אחרים דמשמע של עכו"ם נמי בכלל דאי לרבנן דסברי יש קנין וכו' מנלן דבשל עכו"ם חייב דילמא האי כרם אתי לרבות של ישראל אחר:
אמר ר' יוחנן ד"ה היא. פי' דאתא האי ברייתא אפי' כרבנן דסברי יש קנין וכו' וא"כ כרמו של עכו"ם מותר ליזרע כלאים והא דקתני הכא כרם אחרים דמשמע דשל עכו"ם לחיוב:

תפתר בעכו"ם שזרע כרמו כלאים ולקח ממנו ישראל. וקמ"ל מקרא דכרם שאינו צריך שיהיה דוקא בשעת זריעה כרמו אלא אפי' לקח אח"כ חייב והשתא אתי שפיר אפי' לרבנן דזה אסור טפי מבשל ישראל אחר וכיון דלא כתיב כרמך א"כ אפי' של ישראל אחר חייב כ"ש הכא:

רש"ל עד המסכך צ"ל למטה קודם חד בר נש:

מן הדא מיותר:

המחזיק בו כנושא שכר. פי' במי שסומכין עליו אף שאינו נוטל שכר חייב כאילו נוטל שכר:

בענבים שהן אסורות. קאי על מתניתין דפליג אי אסור התבואה אי לאו מפני שהן אינן שלו וקאמר דהכל מודים בענבים שהן שלו שהן אסורת:

האוסר אינו נאסר. פי' התבואה נקרא אוסר מדכתיב בקרא פן תוקדש המלאה הזרע וגו' משמע דהתבואה אוסר את הכרם לכך קרא לתבואה האוסר ולענבים נאסר:

המסכך גפנו של חבירו על גבי תבואתו של חבירו. פי' דמבעיא ליה למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו אם סובר אף בשניהם אינו שלו אוסר או לא:

ופשיט נשמעינה מן הדא א"ר יוסי מעשה וכו'. פי' דר' יוסי מייתי ראיה לדבריו דאדם אוסר דבר שאינו שלו:

ומקשי על ר"מ מהמסכך גפנו של חבירו על גבי תבואתו של חבירו והא התם הרי שניהם אינם שלו וא"כ האיך אתה מותיב לר"מ דילמא אף ר"מ מודה בהא אלא שמע מינה דלא שנא אם האחד אינו שלו או שניהם אינן שלו למאן דאוסר אסור למאן דאינו אוסר מותר [ועי' בשנות אלי']:

הלכה ד

כיני מתני' מותר לקצרו אפי' במועד כו'. פי' דלא תימא דחייב לקוצרו אפי' במועד קמ"ל דהא דקתני במתני' קוצרו אפי' במועד היינו אין חייב לקוצרו אלא עד אחר המועד אלא שמותר לקצרו אפי' במועד:

מאימתי קרא אנס. פי' דליהוי אוסר אפי' למ"ד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו:

ומפ' משישתקע. פי' אז אוסר מדאורייתא לדברי הכל:

אמר ר' אחא. פי' דרבי אחא מוסיף דאם נתיאשו הבעלים אף שלא נשתקעו עדיין אוסרין מדרבנן:

ומקשי ויש קרקע נגזלת. פי' והאיך אוסר את שאינו שלו:

ומשני אע"פ שאין קרקע נגזלת. פי' לקנות בחזקה מ"מ **יש יאוש לקרקע** פי' דהיינו אם נתיאשו הבעלים או אף שלא נתיאשו אלא נשתקעו קנה ומשו"ה אוסר. **וכבן עזאי יספר אשכח תני**. ט"ס וכצ"ל **מתני' דלא כבן עזאי יספר**. פי' מתני' דקתני וכן בירק מחזיר אתיא דלא כבן עזאי דלבן עזאי צריך לספר אותן החתיכות הנוטות תחת הגפן:

הלכה ה

וכן תני ר"ע אומר וכו':

מסייע לר' יוחנן מסייע לר' הושעיא צ"ל להיפך **מסייע לר' הושעיא מסייע לר' יוחנן**:

מ"ד משתשליש מסייע לר' הושעיא. פי' מאי דאמר שאינו נאסר אלא עד שתשליש מסייע לר' הושעיא דאמר לעיל אם עשבים יופך והכל מותר:

ומאן דאמר משתשריש. פי' דתיכף משתשריש נאסר:

מסייע לר' יוחנן דאמר לעיל לעולם הכל אסור פי' ואפי' עשבים:

דכתיב ותבואת הכרם. פי' מייתי ראיה דאינו מקדש עד שתגמר קצת שיהא נקרא תבואה:

כיני מתני' אינה מתקדשת. פי' הא דקתני במתני' תבואה שבשלה כל צרכה וענבים שבשלו כל צרכן אינה מתקדשת היינו דהיא אינה מתקדשת אבל אחרים מקדשת:

הלכה ו

בטהרה זרעים צ"ל בטהרת זרעים:

דלעת כתלוש הוא ט"ס וצ"ל **דלעת שבו**. פי' שבעציץ נקוב **כתלוש הוא לסכך בו** כו'. פי' סיכה דבעי תלוש מן הקרקע אי נחשב כתלוש או לא:

הפכו ויש כרם מטלטל. ט"ס וכצ"ל **הפכו אינו כרם ויש כרם מטלטל**:

הפלוגתא דר"א ור' יוחנן לר"י אסור לר"א האוסר אינו נאסר:

הדרן עלך המבריך את הגפן:

פרק ח

הלכה א

מה כר"ע עד כשלא קיים. צ"ל למעלה אחר **כלאי הכרם אסורין**. וה"פ הא דקתני במתני' כלאי הכרם אסורין פי' מלקיים אתיא כר"ע **דר"ע אמר המקיים עובר בלא תעשה**:

ומשני הכל מודים באיסור שהוא אסור. פי' דלא פליגי רבנן אלא במלקיות אבל לענין איסור אף רבנן מודו ובמתני' לא קתני אלא אסורין:

והדר מייתי ברייתא: כתיב שדך לא תזרע כלאים אין לי אלא הזורע מקיים מנין תלמוד לומר כרם ולא כלאים ט"ס וצ"ל כלאים שדך לא. פי' דכתיב ברישא דקרא לא תזרע כרמך כלאים ואח"כ כתיב שדך לא תזרע כלאים ודרשינן מדלא כתיב גבי שדך ג"כ לא תזרע שדך כלאים כמו גבי כרמך אלא למידרש כלאים דכתיב גבי כרמך על שדך כלאים שדך לא והיינו אפי' המקיים דלא כתיב בה זריעה כלל:

והשתא מקשי מה כר"ע. פי' דהא הכא לענין מלקות קיימינן:

ומשני בשלא קיים ע"י מעשה. פי' אז פליגי רבנן וסברי שאין לוקין עליו אבל בשקיים ע"י מעשה אף רבנן מודו שלוקין:

כהדא דתני כו' ומשמע ליה דאתיא ככ"ע:

ונאמר להלן פן תוקדש וצ"ל פן תנקש:

אף כאן אסור בהנייה ומקשי וקודש אסור בהנייה ומשני ביאתו כו':

חבריא אמרין. הראשון מיותר:

להתרייה. פי' שאם התרו בו משום כרם שיהא לוקה:

מן ששה טפחים וכן ד' אמות ט"ס וצ"ל תמן ששה טפחים. פי' דהא ללקות אינו לוקה אלא עד שיהא בתוך ששה:

וכאן ד' אמות. פי' אפי' אם הם בתוך ד"א לוקה דהיינו אם הם בתוך ד"א לכרם אז לוקה אפי' השני מינין רחוקין זה מזה כמה אמות:

ועל זה מקשי מה אנן קיימין. פי' מדלא מחלק ביניהם אלא דשם ששה טפחים וכאן צ"ל בתוך ד"א לכרם משמע הא בגדר שוין הן פי' דאף בכרם אין חייבין מלקות לר' יוחנן אלא עד שיהא השני מינין מוקפין בגדר ולכך מקשי מה אנן קיימין **אם בשעשה הגדר בפנים.** פי' שעשה הגדר באמצע הכרם וזרע בתוכו שני מינין א"כ **בטל הכרם** דהגדר מחלקין ואינו לוקה:

ואם כשעשה גדר מבחוץ זהו מחול. וא"כ אמאי קאמר כאן דצריך שיהא בתוך ד"א לכרם הא אפי' הוה חוץ לד"א נמי לוקה מכאן מוכח דס"ל להגמרא דגבי מחול אף שאינו מקדש אלא ד"א מ"מ לוקה על כל הי"ב אמות דחמירא ליה לקדש מללקות כמו גבי כלאי זרעים שלוקה ואינו מקדש:

ומשני אלא כי אנן קיימינן כשהיה שם שדה תבואה והקריח לתוכה ד"א כו'. אז לוקה אם יש עוד מין תבואה זרועה באמצע דהתבואה מצטרפת ונעשה שני מינין וגם נעשה מחיצה לאסור פי' ללקות אף שאינו נעשה מחיצה להציל והיינו דוקא כשהיא בתוך ד"א לכרם אז נעשה מחיצה לאסור גם אותו המין וללקות עליו אבל אם הם חוץ לד' לא

נעשה מחול דאין התבואה בטל לגבי הכרם להעשות מחול מחוץ להכרם וא"כ לפ"ז אין התבואה נאסרת וגם אותו המין שנזרע בתוך ד"א אינו לוקה עליו:

על דעתיה דר' יונתן כתיב כו' לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים. פי' דהו"ל למיכתב לא תזרע כרמך סתם בשלמא לר' יאשיה צריך למכתב כלאים למימר דבלא כרמך צריך להיות כלאים אבל לר' יונתן דאמר אפי' מין אחד אסור קשיא למה ליה למיכתב כלאים:

ומשני כי הא דא"ר חילא הן דאת אמר עד או כהא ט"ס וצ"ל הן דאתה אמר צריך (**כריך**) **למה אמרה כלאים לא אמרה אלא כרם בלבד**. פי' דאי לא הוה כתיב אלא לא תזרע כרמך. סתם הייתי אומר דוקא כשהוא כרם אסור לזרוע כלאים היינו גבי כרם לבד אבל במפולת יד אפי' שאר אילנות אסור לכך כתיב כלאים דהיינו שבשעת זריעה יהיה כלאים והיינו מפולת יד ואפ"ה כתיב כרמך דוקא כלאים אבל לא שאר אילנות:

או כי הא כו':

עיקר כרמך לא תזרע כלאים. פי' להכי כתב כלאים למימר שאינו חייב מלקות אא"כ זרע עיקר כרמו כלאים דהיינו חטה ושעורה וחרצן במפולת יד:

תמן. הבא: צ"ל להיפך. הכא. תמן:

הכא את אמר אין זרעי אילן קרויים זרעים פי' מדמתיר לזרוע בשדה אילן ולא הוו כלאים כמו שאר כלאי זרעים:

ותמן את אמר זרעי אילן קרויים זרעים. פי' דמרבי התם שאר אילנות לענין פאה:

ומשני הכא מיעט. פי' מדכתיב כרמך משמע דוקא כרם ולא שאר אילנות:

ברם תמן ריבה. פי' מדכתיב שדך כדמפרש התם שדך לרבות אילנות:

על כל זרע זרוע אשר יזרע מיותר:

ולאו מתני' היא כלאים בכרם. פי' דקתני במתני' יש חורש תלם א' וחייבין עליה שמונה לאוין וקא חשיב נמי לאו דכלאים בכרם. **והאיך אפשר** כו':

יכיל אנא פתר לה כר"ע. פי' ומשום מקיים ובלא חרישה לא הוי חייב דהוי לאו שאין בו מעשה אבל השתא דמחפה הרי הוא מקיים על ידי מעשה ולכך לוקין ולעולם לרבנן דס"ל דמקיים אינו עובר בלא תעשה אף מחפה אינו לוקה דאינו זורע:

כלום אמר ר"ע כו' צ"ל א"כ כלום אמר ר"ע אלא כו' לעבור [**לעבורכם**] וא"כ הכא ליכא לאוקמי כר"ע ומשום מקיים דהא הכא ללקות אנן קיימינן אלא ודאי משום זורע ואפי' כרבנן אתיא:

אית לך למימר שביעית דר"ע. פי' דהא משום מקיים לא מחייב בשביעית אלא ודאי דהוה זורע:

ומשני אנא פתר לה שביעית כר"א. פי' ומשום חרישה אבל לעולם זורע לא הוי:
אף כל שהוא עבודה בארץ ובאילן. פי' וא"כ חרישה שהיא ג"כ בארץ ובאילן חייב:
על דעתיה דר"י על דעתיה דר"א צ"ל להיפך על דעתיה דר"א על דעתיה דר"י. וה"פ על דעתיה דר"א דסבר שאין בכלל אלא מה שבפרט וא"כ לפ"ז לחפור בורות שיחין ומערות שאין עבודה בארץ ובאילן מותר אפי' לכתחילה ואפי' עשה אין בו. על דעתיה דר' יוחנן פי' דסבר כל כלל בעשה ופרט בלא תעשה אין למדין ולהכי ס"ל לענין איסור שאין לוקין על החרישה שאינו אלא בעשה אף שהיא עבודה בארץ א"כ ה"ה חפירת בורות אפשר שאסור אף שאינה עבודה בארץ ובאילן כיון שאין למדין כלל מפרט הוי הכל באיסור עשה או לענין היתר למדין שאינו אסור בעשה אלא דבר שהיא עבודה בארץ ובאילן אבל לא כל דבר שהיא עבודה בארץ ובאילן אסור ג"כ בלאו אלא זריעה וזמירה לחוד דאין למדין לאיסור אם הכלל בעשה ופרט בלא תעשה:
א"ר בא עד ר' ירמיה צ"ל להלן קודם **יכול יהו לוקין**:
ליידה מלה כתיב ושבתה הארץ כו' לענין [**לא**] **תעשה שבו**. פי' אף העשה לא קאי אלא על אותן הדברים שדומין ללא תעשה דהיינו מה שהוא עבודה בארץ ובאילן דומיא דזריעה וזמירה:
כאן צ"ל א"ר בא קרתיגניא טעמא דר' יוחנן ט"ס וצ"ל **טעמא דר' יוסי**. פי' בשלמא טעמא דר' ירמיה דאמר עובר בעשה מפורש דהיינו כשם שלענין איסור אין למדין אם הכלל בעשה ופרט בלא תעשה גם לענין היתר אין למדין כו' אבל ר' יוסי דאמר שאינו עובר בעשה קשה מ"ט ומפרש ר' בא דיש ג"כ פרט דזריעה וזמירה בעשה דהיינו שש שנים וכו' וא"כ ילפינן שפיר בכלל ופרט דהעשה דושבתה הארץ לא קאי אלא על מה שדומה לזריעה וזמירה דהיינו שהיא עבודה בארץ ובאילן:
יכול יהיו לוקין על התוספות שבו כו'. ברייתא היא:
ר' יוחנן פתר לה על תוספת איסור דהיינו חרישה יכול שיהיו לוקין אף עליה ת"ל כו':
ור"א דסבר דעל החרישה באמת לוקין משום הכי פתר לה האי תוספות על תוספת זמן דהיינו איסור שני פרקים הראשונים שאסור ג"כ בעבודה יכול שיהיו לוקין עליהם ת"ל כו':
איתתנא תני שש שנים כו'. פי' הוא סיום הברייתא דלעיל על הא דקתני יכול שיהא לוקין על התוספת ת"ל שש שנים:
איתתנא תני שדך לא תזרע כו'. פי' שמסיים הברייתא דלעיל ת"ל שדך לא תזרע כו':

מ"ד שש שנים מסייע לר"א. פי' דמפרש התוספות היינו איסור שני פרקים ולכך מסיים שפיר ת"ל שש שנים דמשמע דמדאורייתא מותר לזרוע כל הששה שנים ואינו חייב מלקות אלא על השביעית:

מ"ד שדך לא תזרע מסייע לר' יוחנן. פי' דמפרש התוספת היינו תוספת איסור ולכך מסיים שפיר ת"ל שדך לא תזרע פי' דאין לאו אלא על זריעה וזמירה אבל לא על החרישה:

מסייע לר' יוחנן מסייע לר"א. צ"ל להיפך מסייע לר"א מסייע לר' יוחנן:

מתניתא פליגא על ר"א. פי' על הא דאמר ר' אליעזר לעיל דאף שהכלל בעשה ופרט בלא תעשה למדין:

מהא דקתני השמר לא תעשה כו', פי' דכתיב השמר לך פן תעלה עולותיך ומינה ילפינן על המעלה בחוץ שהוא עובר בלא תעשה ועל שאר עבירות כתיב עשה דכתיב שם תעשה משמע ולא בחוץ והוא עשה וכל העשיות בכלל:

ומנין לרבות שאר עבודות שיהא בלא תעשה ילפינן גז"ש שם שם מה מעלה וא"כ לר"א למה לי ג"ש לילף בכלל ופרט אלא ודאי דכלל בעשה ופרט בלא תעשה אין למדין:

ומשני שלא תאמר כו'. פי' דבאמת הוי ידעינן שהיא לא תעשה אפי' בלא גז"ש אלא דהוה אמינא דאינו חייב אלא אחת כמו גבי שבת דהא לאו א' כתיב ביה אבל השתא דילפינן ג"ש הוי כמו שנכתב בכל אחד לאו בפני עצמו:

נטע וזמר בשבת צ"ל בשביעית:

כלום א"ר זעירא צ"ל א"ל כלום א"ר זעירא:

הלכה ב

בהמה עם בהמה ט"ס וצ"ל בהמתך כלאים לא. פי' אילו לא הוה כתיב אלא בהמתך כלאים לא:

יכול כו'. **וכי מה עשה מעשה כו'**. פי' וא"כ למה ליה למכתב הרבעה הלא בהעמדה ליכא מעשה כלל:

כאן צ"ל וכשמרביע מה עשה מעשה. פי' הלא אף במרביע לא עשה מעשה ואפ"ה חייב משום **דכשהוא מטיל לפי דעתו** כו' ואם כן הייתי אומר אף בהעמדה כן לכך צריך למיכתב לא תרביע למימר דאינו אסור אלא הרבעה:

תמן לדעתה היא מהלכת. פי' שהרי הוא אינו יכול לילך אצלה שהיא עומדת חוץ לתחום שלו ואם לא היה הולכת אליו מה היה עושה:

ברם הכא שהוא הולך אחריה וצועק **על כרחה היא מהלכת** ומשו"ה הוי הקריאת קול מעשה:

לשלם כשואל צריך להיות **השואל**:
ושלישים על כולו. כאן צריך להיות עמד שלמה ועשה ארבעה עמדה מלכות הרשעה ועשה אותן ה' ה':

הלכה ג

ר"מ פוטר צ"ל מתיר:
אם בשקשר החבל בשערו ט"ס וצ"ל אלא בשקשר החבל בשערו. פי' ולכך מיבעיא ליה אם נאסר מפני שנושא החבל שבינתים או לא אבל מפני שזה נושא עצלותו של זה בודאי לא היה אומר שאין האחד מנהיג את חבירו כשאינו קשור אלא בשערו:
ופשיט דאיתפלגון כו' מה נפיק מביניהון קשר החבל בשערן. פי' למ"ד מפני שזה נושא עצלותו של זה פטור ולמ"ד מפני שנושא החבל שבינתים חייב אבל אם **קשרן בשערן בין על דעתי'** כו' כצ"ל:
פטור צ"ל מותר:
הדא אמרת השני צ"ל קודם הדא אמרת הראשון:
ר' יצחק בר נחמן עד ואלו הן הסימנין [שייך לקמן אחר ושלשתן שותפין בה]:
ר' יצחק בר נחמן בשם ר' הושעיא הלכה כר' יהודה:
צ"ל אלו הן הסימנין וקאי על ר' יהודה דמתני' **אנן בעיתון ט"ס וצ"ל אין אתון בעיתון**:
שלשתן שותפין בו. כאן צ"ל דברי חכמים כל מין פרידות אחד. ומותרין זה עם זה ואף שלזה אביו חמור וזה אביו סוס ג"כ מותרין:
ר' בא ר' יהודא בשם רב מודים חכמים לר' יהודה בסוס כו' פי' שאסור:
בני עזים. פי' שאביהן רחל:
עם בני רחלים. פי' שאביהן עז:
אסורין כו'. פי' כר' יהודא:
ולא כן אנן אמרין. פי' רבנן מודים **בעז בן עז** כו' כן צריך להיות:

הלכה ד

אסורות והרמך מותר מיותר. **רמכה דלא כלונס צ"ל דאבלינס רמך. כמה דתימר**:
יוסי ערקי אמר בר נש דטור כו' כצ"ל:
כלי חרס בכלי נתר ט"ס וצ"ל **כלי נתר** בכלים כב"ש:
הוא ההיכל לפנים צ"ל לפני:
וייעש את בית קודש הקדשים צ"ל לפני הדביר עשרים אמה כו':
עשר אמה צ"ל עשרים אמה:
הא שור ט"ס וצ"ל תני שור עם שור הבר כו':

ותורב וראמנין. פי' על תאו וזמר:
כר' יוסי. דהא חשיב בהדי חיה:
הדרן עלך כלאי הכרם

פרק ט

הלכה א

לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך צ"ל אחר **ר' ניחה כו' בשם ר' זעירא לאיזה** כו'. פי' שהוא דורש האי לאיזה דבר לענין אחר:
פשתן הייתי אומר אפי' פשתן של ים כו' כצ"ל. פי' אילו לא היה כתוב אלא פשתן הייתי כו':
מה צמר שאין לו שם לווייי אף פשתן שאין לו שם לווי וצמר מנין שאין לו שם לווייי כו' כצ"ל:
או בבגד פשתן והבגד יכול. פי' דהשתא דריש ליה לקרא הכי אילו לא הוה כתיב אלא והבגד הייתי אומר בין צבועים בין לבנים אבל זה ודאי הייתי יודע שאינו אלא צמר ופשתן דילפינן משעטנז שכל מקום דכתיב בגד שאינו אלא צמר ופשתים ת"ל בבגד צמר או בבגד פשתן להקישא:
מה פשתן כברייתה כו' אוציא את הצבוע בידי אדם כו'. פי' ועדיין אני אימר שלא אוציא אלא את הצבוע בידי אדם כו':
ות"ל בגד הצמר או הפשתים מה פשתים לבנה כו':
תמן אמר בין צבועים בין לבנים. פי' גבי כלאים:
והכא את אמר. פי' גבי נגעים:
ובלבד לבנים:
ומשני שנייא היא ששנה עליו הכתוב צמר צמר שתי פעמים. פי' ששניהם מיותרים דמוהבגד לחודיה הוי ידעינן דאינו נוהג אלא בצמר ופשתים כדפי' לעיל דכל מקום דכתיב בגד ילפינן מכלאים שאינו אלא צמר ופשתן לכך כתוב שתי פעמים למעט אפי' צבוע בידי שמים:
מה פשתן כברייתה אף צמר כברייתו ט"ס וצ"ל **מה פשתן לבן אף צמר לבן**:
א"ר זעירא כתיב כתונת בד קודש כו'. קאי על מתני' דקתני אין הכהנים לובשין לשמש בביהמ"ק אלא כו' ומייתי מקרא דכתונת בד קודש כו':
והרי צמר עולה יחידי צ"ל אין עולה יחידי:
הא מבחוץ מותר להעלות עליהם ט"ס וצ"ל הא מבחוץ עולה עליהם:

שהן מותרים בכלאים תיבת מותרים מיותר:
מה שני תולעת עד ר' **יונה עולא בר ישמעאל** מיותר:
והוי עלוי ט"ס וצ"ל **וקאים עליה עד דהוא מכרך**. פי' שצריך לעמוד שם עד שיכרך בפניו המת דצריך לחוש שמא יקח אחר:
ומיתב עלוי עשרה חוטין ומשפשפין ליה ט"ס וצ"ל פשפש ביה ומצא עשרה חוטין:
צנורות מקלחין ביה אסור צ"ל מותר:
בכרים ובכסתות מותר מיותר:
את המצוה בלא תעשה שעה אחת תיבת בלא תעשה מיותר:
מותר להציע תחתיך צ"ל אבל מותר להציע כו':

הלכה ב

רב אמר אסור והלכה כדברי האוסר. ט"ס וצ"ל **רב אמר הלכה כדברי האוסר ואסור**:
עד שלא יתכוונו צ"ל דתנינן ובלבד שלא יתכוונו:
בלא כך אינו אסור צ"ל ולמה אינו אסור משום כלאים. פי' לדידך דאמרת מפני שמחמם בו ידיו א"כ יהא אסור נמי משום כלאים:
א"ל ולאו רב הוא כו'. פי' הא באמת רב סבר שאסור משום כלאים:
רב אמר אסור והלכה כדברי האוסר ט"ס וצ"ל דרב אמר הלכה כדברי האוסר ואסור:
מלא מסלקתה ט"ס וצ"ל משום מסלקתיה וה"פ דמקשי ולמה לא אמר ליה משום מסלקתיה. פי' דהא דאמר שמחמם בו ידיו היינו לאחר שמסלק הס"ת משם אז מחמם בו ידיו ולכך איכא למימר שאינו אסור משום כלאים כיון שאינו מוכרח לחמם בו ידיו בשעה שהוא נושא הס"ת א"כ אם יהיה בכלאים לא יחמם בו ידיו כלל אבל כשאין בו כלאים לכך הוא טמא מת דמסתמא יחד ג"כ לחמם בו ידיו כשמסלק הס"ת ממנו:
ומשני משו"ה לא אמר לו כן דאילו אמר ליה בלא כך אינה אסורה בהנייה מה הוה ליה למימר ליה. פי' דהיה משיב הלא כשמסלק הס"ת היא אסורה בהנייה והאיך אפשר לחמם בו ידיו אלא ודאי בשעה שהוא נושא הוא מחמם בו ידיו וא"כ לפ"ז לא אפשר בלא חומות וא"כ שפיר מקשי ולמה אינו אסור משום כלאים:
מטפחות הספיג הדא דתימר. ט"ס וצ"ל מטפחות הספרין הדא דתימר כו':

הלכה ג

ביתא דנשיותיה ההוא תיבת ההוא מיותר:
א"ר אליעזר בר יוסי. פי' הוא מתרץ תירוץ פי' דהיינו שצוה ליתן לה כמי שהוא כאן ולא במדינת הים:

אנטולינוס צ"ל אנטונינוס:

וילעו עלוי צ"ל וייתי עלי:

שבע שנים עשה א"י נשרפת הדא הוא דכתיב גפרית ומלח שרפה כל ארצה ואמר על אשר עזבו את ברית וכתיב והגביר ברית לרבים שבוע אחד וגמר ברית ברית כו' פי' מה התם שבוע אף כאן שבוע:

מייתבינן צ"ל מייתינן להון:

ונסתון צ"ל ונסבין:

ימא דשליית צ"ל ימא דחסלח:

להר ישימון ומצא צ"ל רואה:

הלכה ד

אמר לון בגין דר"ז ט"ס וצ"ל **אמר לון ולמה לא א"ל בגין דר' זעירא** כו':

הלכה ה

חווי ואריג צ"ל טווי ואריג:

הא לגוז צ"ל הא גוז מותר כו':

הלכה ו

מעתה. הראשון מיותר וה"פ **והתנינן עשה שני ראשיה** וא"כ היכי מפרש שני ראשיה:

ומשני עד יחות ויסיק כו':

חוט שהשחילו עד ר' יונה צ"ל למטה קודם א"ר סימון:

ומכאן אינו חיבור תפרו לבגד:

החוט חיבור לבגד כו':

אמר ר' עולא עד ברם הכא וצ"ל א"ר עולא תמן ע"י שנים מלאכתן מתקיימת ברם הכא כו':

הדרן עלך אינו אסור וסליקא לה מסכת כלאים